

SON OSMANLI-KARAMAN MÜNASEBETLERİ HAKKINDA ARAŞTIRMALAR

M. C. Şehabeddin Tekindağ

Orta-Anadolun'un güneyinde Avşar Ulusu tarafından kurulmuş olup XIII ve XV. asırlar zarfında geniş bir bölgeye hâkim olan Karamanlı Beyliği'nin siyâsî, iktisâdî, kültürel ve etnik durumunu belirtmek maksadiyle daha 1947 de tamamlanan bir monografi hazırlamış idik¹. Bununla beraber, doğuda olduğu gibi batıda da büyük bir şöhrete sâhip bulunan Sârimüddin İbrahim Bey devri (1427 — 1464), ayrı bir tedkikimize mevzû olmasına rağmen², bu monoğrafide ele alınmamış, ismi geçen Karaman Bey'inin ölümü üzerine, oğulları arasında husûle gelen rekabetler ve dolayısı ile Karaman Beyliği'nin inkırazına sebep olan hâdiseler üzerinde durulmamış idi. Bu yüzden komşu beyliklerin, Osmanlı ve Memlûklü devletlerinin müdâhalelerini icâp ettiren Orta-Anadolu hâdiselerinin tedkikine hasredilen bu kısa tedkik, doğu ve batı kaynaklarına, muhtelif Münşeât Mecmû'aları ve Arşiv vesikalarına istinaden, hem bu boşluğu doldurmak hem de bu husûsda yazılmış makale ve etüdleri tamamlamak gayesile kaleme alınmıştır.

1. Sârimüddin İbrahim Bey ve Fâtih Sultan Mehmed

Fâtih, 18 şubat 1451 de, ikinci defâ, fakat kat'i olarak, babasının yerine geçince, batılılar gibi yeni ümidlere kapılan³,

¹ Bk. *Karaman Begliği, 13-15. asır Cenubî Anadolu tarihine âid bir tedkik*, Dok. Tez., 1947, Ed. Fak. Tarih Sem. Ktp. nr. 551.

² Bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar, İslâm Ans.*, VI, 1953, s. 325 v. d. Ayr. bk. I. H. Uzunçarşılı, *İbrahim Bey'in Karaman İmaretini Vakfiyesi, Belleten*, I, 1937, s. 56 v. d.

³ Bk. Phrantzes, *Chronicon*, nşr. I. Bekker, Bonnæ, 1838, s. 212. Francesco Filelfo (1398 — 1481) nun 20 Mart 1451 de Fransa kralı Charles VII. ye mektubu, bk. Zinkeisen, *GOR*, I, 802; N. Joÿga, *GOR*, II, 41; Fr. Babinger, *Mahomet II le Conquérant et son temps 1432 — 1481*, Paris, 1954, s. 88.

Osmanlıların eski rakibi Karaman-oğlu Sârimüddin (bâzan: Tâ-cüddin) İbrahim Bey⁴, eski Aydın, Germiyan ve Mentеше-oğullarından olduklarını ileri sürdüğü bazı kimseleri, üç oğlunun refakatinde, eski mülk-i mevrûslarını almak üzere, memleketlerine göndermiş⁵, büyük babası Halil Bey oğlu Alâüddin Ali Bey (1359—1398) gibi sahil emâretleri ile ittifak akd etmek maksadiyle, Alâiye (= Alanya) ye gitmiş idi⁶. Nitekim, Karamanlıların himâyesinde Şucâ'üddin Karaman Bey'i bertaraf edip⁷ bu müstahkem

⁴ «طاغۀ قرمان کہ قدیمی اوجاغییز دشمنلریدی» bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdisü'd-Duhâr*, part 2, 857-864 A. H. nşr. W. Popper, Berkeley-California, 1931, s. 284, str. 8; s. 301, str. 12-13; s. 345, str. 14-15; es-Sehâvî, *e'l-Dav' el-lâmî*, Mısır, 1354, I, 155. Ayr. bk. Chalcocondyles, *L'Hist. de la déc. de l'emp. Grec-Bourbonnois*, Paris, 1620, I, 150. krş. *Târih-i nesl-i âl-i Osmân Gâzi*, Anonim. M. Cevdet, K. 255, yazılışı: 899/1494, 96^a. Düşmanlığın menşei: Hoca Sa'deddin, *Münşeat*, I. Koyunoğlu Ktp. «... اوجاغییز دشمنلریدی» 112^b, str. 8-14. *İstanbul'un muhâsarasında şehirde bulunan Jacques Tédaldi, büyük efendi olan Karaman'ın (İbrahim Bey'in), Türklerin (Osmanlıların olacak dâimî düşmanı olduğunu (=ennemy capital du Turc) ve hristiyanlar Türklere harp açınca, onunda onları desteklediğini bildirmektedir, bk. J. Tédaldi, marchand Florentin. La prise de Constantinople par l'empereur Turc, nşr. Dr. Ph. A. Dethier, Mon. Hung. Hist. vol. XXIII, I er partie (Prise de Constantinople, IV, 912).*

⁵ Bk. Aşık Paşa-Zâde, *Tevârih-i âl-i Osmân*, nşr. Âli, s. 140; Neşrî, *Cihan-nümâ*, nşr. Fr. Taeschner, Band I, Leipzig, 1951, s. 178 v. d., Enverî, *Dusturnâme*, nşr. M. Halil, s. 95; Ruhî, *Tevârih-i âl-i Osman*, Bodl Library, Oxford, Ms. Marsh, 313, 125^b; Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, Fars. Yazm. Nuruosmaniye Ktp. nr. 3317, 65^b; Ducas, *Historia Byzantina*, nşr. I. Bekker, Bonnae, 1834, s. 233. Bunlardan en önemlisi olup kendini Üveys (= Leys)in oğlu olduğunu iddia eden İlyas Bey, İshak Paşa'nın gelmesi ile Rodos'a sığınmıştır. bk. P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, trc. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1944, s. 104.

⁶ Bu husûsda bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlıların Gorigos seferi (1357)*, *Tarih Derg.* 9, 1954, s. 161-174. Öte yandan, kitabesinde *Tâcü'd-devle ve'ddin es-Sultan* olarak zikredilen İbrahim Bey, bu sırada, *Anamur'da Ma'mûriye kalesini* inşa etmiştir (bk. Mehmet Nüzhet, *Anamur'da Ma'mûriye kalesi*, *TOEM*, sene. 2, s. 773).

⁷ Bu Bey'in ve Mustafa Bey Mir-i Alâiye'nin Karamanlılarla akrabalığı hak. bk. *Münşeat Mec. Es'at ef. Ktp. nr. 3369, 307^a*. Krş. Feridun Bey, *Münşeatü's-Selâtin*, İstanbul, 1274, I, 264 v. d. Esâsen, Karaman-oğullarının cedleri Nûre Sofî'nin oğlu Oğuz Hân'ın, kardeşi Karaman'ın *Konya ve Lârende* taraflarına hâkim olduğu bir sırada, *Alâiye'ye* yerleştiğini, Aynî'ye istinaden, ilk defâ, ileri sürmüş idik (bk. *Isl. Ans.* VI, 313. Ayr. bk. İbrahim Bey'in, Mustafa Bey Mir-i Alâiye'ye, *Karaman-ili'nde* bulunan mülkü için verdiği *kitâb-ı şer'i*, Başvekâlet Arşivi, *Maliye Def.*, nr. 587, s. 178).

kaleye yerleşen Lütfi Bey'in, 7 Eylûl 1450 de Kıbrıs kiralı Jean II de Lusignan (1432—1458) ile akdettiği ticâret muâhedeşi, İbrahim Bey'in telkinleri ile yapılmıştır⁸. Ancak, ilk saltanat senelerini hatırlayarak, müşkül duruma düşüreceğini zannettiği Fâtih'in⁹, çok geçmeden, faaliyete geçip, Özgür-oğlu İsa Bey yerine, İshak Paşa'yı Anadolu Beylerbeyliğine getirmesi ve müteâkiben bizzat sefere çıkması üzerine telâşlanan İbrahim Bey, Mevlânâ Velî'yi göndererek, ülemânın tavassut edeceği sulha râzî olmuştur. Bununla beraber, *İlgin-ili* hudud sayılmak üzere Beyşehir, Seydişehir ve Kırşehir gibi Karaman-ili'ne dâhil kaleleri terk edip, sefer esnasında kuvvet göndermek ve kızını Fâtih'e vermek şartları ile Osmanlı elçisi Kasab-oğlu Mahmud Bey'le anlaşabilen İbrahim Bey¹⁰, İstanbul fethinin hazırlıkları yapıldığı bir sırada, batı ile¹¹, ezcümle 12 şubat 1453 de Konya'ya gelen Venedik elçisi Gio-

⁸ Miklosich-Müller, *Acta et Diplomata Græca*, 1835, III, 284-5; Loredano, *Histoire des rois de Chypre*, fr. trc. Giblet, II, 134. krş. L. de Mas-Latrie, *Histoire de l'île de Chypre*, Paris, 1855, III, Documents, 64-63; S. G. Hill, *A History of Cyprus, 1482-1571*, III, Cambridge, 1948, s. 521.

⁹ Bk. Dursun Bey, *Târih-i Ebu'l-Feth, TOEM*, ilâve, 1330, s. 31; İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, II, 234; Chalc., I, 159. İbrahim Bey'in, Varna savaşından evvel, Osmanlılara karşı muhâsâmata geçmesi üzerine İslâm'âleminde aleyhine beliren reaksiyon ve verilen gayet sert fetvâlar (bk. I. H. Uzunçarşılı, *Belleter*, I, 129, fotoğraf, I-IV) üzerine yeminle te'min ettiği *sevğendnâme*de (nşr. I. H. Uzunçarşılı, *Belleter*, I, s. 120-121) Mehmed'in (=Fâtih) de ismi geçmektedir.

¹⁰ Dursun Bey, s. 34; Enverî, s. 94 v. d., Aşık Paşa-Zâde, s. 140; Neşrî, s. 179; Mehmed b. Hacı Halili'l-Konevî, *Târih-i âl-i Osman*, Bibl. Nat. Suppl. Pers. 1394, 55^b v. d., Sarıca Kemâl, *Selâtin-nâme (=Tevârih-i âl-i Osmân)*, yazılışı: 895, Üniv. Ktp. nr. 331, 75^b; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i âl-i Osmân*, nşr. Fr. Babinger, s. 64, 123; Ruhî, 123^b (Konyalıların ricaı gönderdikleri belirtiliyor, str. 5-7.); *Târih-i nesl-i âl-i Osmân*, 114^a; Hasan Rumlu, 65^b; Sa'deddin, *Tâcü't-Tevârih*, İstanbul, 1279, I, 415; Ducas, s. 150-152; trc. VI. Mirmiroğlu, İst. 1955, s. 142-143; Kritobulos, *Târih-i Sultan Mehmedel Hân-ı sâni*, *TOEM*, 1328, nşr.-trc. Karolidi, s. 17 (Ayr. bk. Dethier, Critoboulos, *Vie de Mahomet II*, Livre I. *Monum. Hung. Hist. - Script.* XXI, 2^e partie, s. 23); Chalc., I, 213 v. d. P. Casanova, İbrahim Bey'in Fâtih ile müştereken 855 de Konya'da bastırıldığı ufak boyda paralardan bahsederse de (bk. *Inventaire sommaire de la collection des monnaies musulmanes de S. A. la princesse Ismail*, Paris, 1896, s. 115, nr. 2332; s. 116, nr. 2333, 2334. krş. A. Tevhid, *MKİK*, IV, s. 369), bunun tamamen İbrahim Bey'e ait olması muhtemeldir (bk. H. Edhem, *TOEM*, sene, 3, 1328, s. 831, not. 2).

¹¹ Nitekim, 1452 senesinde batının müttelikleri (= *aliae Calamitates*) arasında Karamanlılar (= *Cilicium Caramanus*) da zikrediliyordu, bk. Aeneae Sylvii

vaggi Mocenigo ile bir muâhede akdetmiştir¹². Aslında bir ticâret anlaşması olan bu muâhede imâ edilen müşterek düşman, şüphesiz, osmanlılardır.

Batı ile temaslarına devâm etmesine rağmen, İstanbul'a hukuk sâhip olup, patriklik makamını yeniden ihyâ eden Fâtih'in, kendisini ortodoksların dostu ve hâmisî gibi göstermesini¹³, tebe'ası için tehlikeli bulan İbrahim Bey¹⁴, 859 yılı muharreminin 17 sinde (7. I. 1455), Memlûk Sultanı Seyfuddin Aynal el-Alâ'î ez-Zâhiri'ye mürâcaatla Osmanlı Sultanını şikâyet etmiştir¹⁵. Ancak, *Kahire Muhtesibi* Kanıbay el-Yûsufî el-Mihmandâr'ı, aradaki dostluğu takviye etmek maksadiyle Fâtih'e gönderen Memlûk Sultanı, İbrahim Bey'in mürâcaatını ciddiye almadığı gibi, onun, 860 yılı şa'banında (5. VII. 1456), bizzat, Memlûklü topraklarına hücum idip Tarsus, Adana ve Külek taraflarını istilâya teşebbüs etmesi üzerine¹⁶, *Baş el-Asker* (= الباش على العسكر)¹⁷ Emîr Silâh Hoşkadem en-Nâsîrî (sonradan Sultan) yi, maiyetinde *Muqaddam Ulûfdan Hâ-*

Piccolomini (Postea Papae Pii 11), *Imperatoris Frederici 11 Cancellarii, Oratio, Romae habita anno 1452, Coram Pontifice Nicolae v...* edita Apud Reynaldum ed. a. 1452, Nunc Recusa accurante Dr. Phil. A. Dethiero, *Mon. Hung. Hist.*, XXII, 1 er partie (Dethier, *Prise de Constantinople*, III, 632).

¹² Muâhede metni : Miklosich-Müller, *Acta et Diplomata Graeca*, III, 248; *Mil. des doc. inéd.*, III, 209-213. krş. W. Heyd, *Histoire du commerce du levant au Moyen-âge*, nşr. Fr. Reynaud, II, 356 v. d., S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, 2. edizione, IV, Venezia, 1913, s. 523-525.

¹³ Bk. Phrantzes, s. 304; Ducas, s. 223. krş. Martinus Crusius, *Tarcomagraciae. Bosilae*, 1578, s. 107.

¹⁴ Rum ortodoks kilisesine bağlı olup "Karamanlı" ismi altında bilinen yerliler kasedilmektedir. Rumca harfleri kullanmalarına rağmen, umûmiyetle, rumca bilmeyip Türkçe yazdıkları malûm olan Karamanlılar (bk. J. Eckmann, *Anadolu Karamanlı ağzlarına ait araştırmalar*. I. Phonetica : *Dil ve Tarih-Coğ. Fak. Derg.* VIII, 1950, s. 165 v. d., S. Salaville-E. Dalleggio, *Karamanlidika*, Athènes, 1958. krş. J. H. Kramers, *Karaman, Isl. Ans.*, VI, 309; Eremya Çelebî Kômürcüyan, *Istanbul tarihi*, trc. H. D. Andreasyan, İst. 1952, s. 2) sonradan Karamanlı ermenilerle birlikte İstanbul'a nakledilmişlerdir. Bk. not. 88.

¹⁵ Gönderilen mektup, bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, II, 221, str. 16-18; İbn İyâs, *Bedâyiü'z-Zuhûr*, Mısır, 1311, II, 47 v. d.

¹⁶ Bk. İbn Tagrî-birdî, *en-Nucûma'z-Zâhire fi Mulâki Mısır ve'l-Kahire*, Ayasofya Ktp. nr. 3199, VII, 240, str. 27-29; İbn İyâs, II, 55, str. 28-29; Âşık-Paşa-Zâde, s. 229.

cib el-Hüccâb Canibek el-Çaramânî, *Re's Navba en-Ne'eb* Korkmas, Yunus el-Alâ'î ve bir kısım *Tablhânât* ve *Aşarât* emirleri olduğu halde, Karaman-ili'ne sevk etmiştir. Bir te'dip seferine çıkan Hoşkadem emrindeki kuvvetlerin Karaman-ili'nde yaptıkları tahribât ve lüzumsuz taşkınlıklar, Fâtih'in Memlûk askerlerine iâşe bakımından yardımı üzerine¹⁸, önce Memlûklere¹⁹, sonra da, bâzı dostluk tezâhürleri ile Osmanlılara yaklaşmak zorunda kalan İbrahim Bey²⁰, kendisini yakın müttefikî addeden batı ile gizli münasebetlerine rağmen²¹, aktettiği anlaşmalara

¹⁷ Bk. İbn İyâs, II, 55, str. 30; 58, str. 15. Âşık paşa-Zâde, s. 229: لشكره باش توشدى. Memlûklü kaynaklarında mezkûr türkçe "baş", Memlûk teşkilâtında mevcûd *naķibü'l-cuyûş*'un yerine kullanılmaktadır. bk. M. C. Şehabeddin Tekindag, *Berkuk devrinde Memlûk Sultanlığı*, İst. 1961, s. 154, not. 187; ayn. müel., *XIV. asrın sonunda Memlûk ordusu*, TD, XI, sayı. 15, 1960, s. 88.

¹⁸ Bk. Âşık paşa-Zâde, s. 229. Yapılan taşkınlıklar: الوقى شعبان جاءت الاخبار من حلب بان العسكر الذى توجه من مصر صحبة الامير خشقدم امير سلاح دخل بلاد ابن قرمان و شن فيها القارات و اخرجوا غالب بلاد و قطعوا الاشجار التى بها وقتلوا جماعة و استولوا (bk. İbn İyâs, II, 50, str. 8-11; İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, II, 301, 316. Es-Sehâvî, Memlûkların *Karaman-ili*'nde dört kaleyi istilâ ettiklerini zikrederki (bk. *Vecîzü'l-Kelâm*, Köprülü Ktp, nr. 1189, 133^b, str. 11: وقى شعبان جاءت الاخبار من حلب بان العسكر الذى توجه من مصر صحبة الامير خشقدم امير سلاح دخل بلاد ابن قرمان و شن فيها القارات و اخرجوا غالب بلاد و قطعوا الاشجار التى بها وقتلوا جماعة و استولوا) onun bu kaydı tahribâtın recep ayı sonunda yapıldığını bildiren bir yazma ile tamamlanmaktadır. Nitekim, Evhadü'd-Din-i Kirmânî'nin bugün Karaman kütüphânesinde mevcûd *Menâkibi*'nin (nr. 2) son varak kenarına bu tahrip sırasında yazılmış bir kayıddan anladığımız göre, Memlûklar, *Lârende* şehrini de ateşe vermişlerdir: حريق كردن لشكر شام شهر لارنده فى اواخر شهر رجب. Bu tahribâtın *Kahire*'deki akisleri hak. bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, II, 302, 316, str. 18-21; 317, str. 1-2; ayn. müel., *en-Nucûm*, VII, 246, 250, 252; İbn İyâs, II, 59.

¹⁹ Bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, II, 318; *en-Nucûm*, VII, 291; İbn İyâs, II, 63. Âşık Paşa-Zâde (s. 229), İbrahim Bey'in, Osmanlıların Memlûklere yardımı üzerine, yüklerle flori göndermek ve aldığı kaleleri iâde etmek suretiyle, mürâcaatından bahseder.

²⁰ Bk. Bayezid'in bayram tebriki, *Fâtih devrine aid Münşât Mecmuası*, nşr. N. Lugal-A. S. Erzi, İstanbul, 1958, s. 38 v. d., İbrahim Bey'e gönderilen Eflâk Fetihnâmesi, nşr. N. Lugal-A. S. Erzi, *Istanbul Enst. Derg.* II, 1956, s. 174-176.

²¹ Uzun Hasan ve müttefikleri hakkında Trabzon imparatoru David Komnenos'un, Burgondiya dukası Philipp'e yazdığı 22 Nisan 1459 tarihli mektupta,

vefâtına kadar sadık kalmış, Fâtih'in Kastamonu ve Trabzon seferlerine oğlu kumandasında Karaman askeri gönderdiği gibi, İsfendiyar-oğlu Kızıl Ahmed'in ilticâsını kabul etmemiştir²². Bununla beraber, Osmanlı düşmanlığını oğullarına da intikal ettiren İbrahim Bey, bir câriyeden tevellüd eden büyük oğlu İshak Bey'i, Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Sultan Hatun'dan doğan diğer oğullarına tercih etmiş²³, bu yüzden, daha sağlığında, bu sonuncuların hücumuna uğramıştır. Nitekim, Fâtih'in halası oğlu Pîr Ahmed, ağabeyisi İshak'ın Silifke ve İç-il bölgesine hâkim olması üzerine²⁴, Karaman-ili beldelerinin âilenin müşterek malı olduğunu iddia etmiş ve kardeşleri Kasım, Karaman, Alâüddin, Süleyman ve Nûre Sofî²⁵ ile olduğu gibi Karamanlı eşrâfla da işbirliği yaparak Konya'da emîrliğini ilân etmiştir²⁶. Bunun üzerine, İbra-

Osmanlı istilâsından endişe eden Karaman, Sinop hâkimlerinin de Fâtih'e karşı yapılacak savaşa katılacakları belirtiliyordu. Bu husûsda bk. L. Waddingus, *Annales Minorum seu Trium ordinum a S. Francisco Institutorum auctore A. R. P. Luca Waddingo Hiberno*, XIII, Roma, 1735, s. 153; Moriz Landwehr v. Pragenau, *Ludwig von Bologna, Patriarch von Antiochien*, Innsbruck, 1901, s. 288 v. d., J. Ph. Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, München, 1827, krş. G. Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Torino, 1865, *Documento II*, 102 v. d., III, 104; W. Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cunejd*, tre. T. Bıyıklıoğlu, Ankara, 1948, s. 30. Venedikliler, 1464 de, Mark Cornaro'yu göndererek (bk. L. de Mas-Latrie, III, *Documents*, 303, krş. Hill, III, 623), Karamanlılarla ilgilenmek istemişlerdir.

²² Bk. Âşık Paşa-Zâde, s. 155, 157, 158, 160; Neşrî, s. 194; Bihiştî, *Târîh-i âl-i Osmân*, Brit. Mus. Add. 7869, 172^a; Ruhî, 140^b.

²³ Bk. Âşık Paşa-Zâde, 167; Neşrî, 200; İbn Kemal, *Tevârih-i âl-i Osmân*, nşr. Ş. Turan, Ankara, 1957, s. 237; Bekaî, *Divân*, İzzet Koynoğlu Ktp. 4^a:

اولو اغلیک اسحاقدی ادی || انی ملکہ شه اتکدی مرادی, *Havâdis*, III, 483 v. d., es-Sehâvî, *e'l-Dav'*, I, 155. Hakikat bu iken, Fr. Babinger (*Mahomet II*, s. 324) in Pîr Ahmed'i büyük oğul olarak göstermesi yanlıştır. Evvelce yapılan aynı yanlışlığın tenkidi: M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Adnî Mahmud paşa hakkında bir tenkid münasebtî ile*, *Belleten*, 95, 1930, s. 518 v. d.

²⁴ Bk. Neşrî, s. 200; Âşık paşa-Zâde, s. 167; İbn Kemal, s. 237; İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, III, 482 v. d.; es-Sehâvî, *e'l-Dav'*, I, 155; II, 276; Bekaî, 4^a. Şikârî, yanlış olarak, İshak'ın Akşehir'e hâkim olduğunu bildirir, bk. *Karaman oğulları tarihi*, nşr. M. Mesud Koman, Konya, 1916, s. 191

²⁵ Bk. Neşrî, s. 20). 835 şevvâl (=1432) da tescil edilen İbrahim Bey'in vakfiyesinde tuğrası görülen diğer kardeşlerinden Mehmed b. İbrahim b. Mehmed

him Bey, İshak'ın yardımı ile müstahkem Gevele (=Gevâle) kalesine (b.bk) sığınmış ise de, çok geçmeden, 868 (=1464) de, bu kalede vefât etmiştir²⁷.

2. Kardeşler mücâdelesî, Dulkadurlu, Ak-Koyunlu, Memlûklü ve Osmanlı müdâhaleleri

İbrahim Bey'in ölümünü müteâkip birbirleri ile rekabete girişen kardeşler yüzünden, Karaman-ili'nde, beyliğin bekasını teh-

b. Karaman (nşr. I. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, I, var. 1^b, kenar), herhalde babasının sağlığında ölmüş olmalıdır. Şikârî'ye göre (s. 191), İbrahim Bey'in Osman-oğlu kızından Kasım (en büyüğü), Alâüddin, İshak, Halil, pîr Ahmed, Yâkup ve Küçük Mustafa isminde yedi oğlu olmuştur. Bekaî (4^a), 6 oğlundan: جو ابراهيم بك ايتدى انتقالى || جو ابراهيم بك ايتدى انتقالى || قور الو اغلى ذكاه نوله حلى İbn Tagrî-birdî (*Havâdis*, III, 487) ise, 6 veya 7 oğlundan bahsetmektedir.

²⁶ et *Pyraomath* (=Pîr Ahmed) *rimase Signor del Coraman senza contrasto al cano*, bk. Gio. Maria Angioiello, s. 40, krş. İbn Kemal, 233; Dursun Bey, 121.

²⁷ Bk. Neşrî, 200; İbn Kemal, s. 233; Dursun Bey, 121; M. b. H. H. el-Konevî, 64^b (krş. R. Anhegger, *TD*, 3-4, 1951, s. 63, yegâne nüsha değildir!); Angioiello, s. 40. Fenârî'nin *mantık ve şerh-i İsâgüci* 'ye dâir iki risâlesini hâvî kitabının ikinci varakına (bk. Fâtih Ktp. nr. 3335), İbrahim Bey'in ölümüne tarih (= تاریخ فوت ابراهيم بك) düşürülmüştür:

أمر كدى چون قرمان خاتنه
ورد روحى رام اول رحمانه
شاهلردن بزده تاریخ استدم
دیدل رحمت او عادل جاننه

Ruhî, İbrahim Bey'in "avrati ve oğulları mekri ile" öldüğünü ileri sürer, 151^a, str. 3. Sonradan *Lârende*'ye nakledilen İbrahim Bey'in cesedi, *İmâret Medresesi*'ne bitişik olup şehîden (= شهيداً) öldüğü tasrih edilen kitâbesinde 868 (= 1464) senesini hâvî türbeye defnedilmiştir (bk. H. Edhem, *Karaman-oğulları hakkında vesâik-i mahkûke*, *TOEM*, sene. 3, 1328, s. 890, kitâbe nr. 27, krş. I. H. Uzunçarşılı, *Belleten*, I, 1937, s. 126, kitâbe nr. 16; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *İsl. Ans.*, VI, 326). Es-Sehâvî, İbrahim Bey'in ölümü tarihini *e'l-Dav'* (I, 155) da Zilka'denin evâhiri veya evâili, *Vecizü'l-Keîm* (145^b) da, Rebiülevvel olarak kabul etmektedir. Öte yandan, G. Weil, selh-i Zilka'de veya 1 Zilhicce 868 tarihlerini kabul eder ki (bk. *Geschichte der Chalifen*, Stuttgart, 1862, V, 31), bu husûs, İbrahim Bey'in ölümü sırasında *Lârende*'de bulunduğu anlaşılan biri tarafından yukarıda ismi geçen *Menâkıbnâme*'nin sonuna yazılan bir kayıpla da teyyüd etmektedir. Ancak, burada: فى اخر السنه فى اواخر ذى الحجه سنه ثمان وستين و ثمانمائة:

likeye düşüren büyük karışıklıklar çıktığı anlaşılmaktadır²⁸. Bilhassa, Kasım Bey'in Memlûklara mürâcaatı ile²⁹ daha da ziyadeleşen bu karışıklık sırasında, Kayseri üzerinde hak iddia eden Osmanlıların müttefikî Dulkadurlu Süleyman Bey oğlu Melik Aslan (1454-1465)³⁰ Karaman-ili'ne akın yaparak bâzı yağmalarda bulunmuştur. Karaman Beylerinin birbirleri ile uğraştığı bir sırada vuku bulan Dulkadurlu taarruzu üzerine, Karamanlı halkın (= *ehl-i an vilâyet*) Uzun Hasan'a mürâcaat edip onun müdâhalesini talep ettikleri biliamektedir³¹.

Halkın mürâcaatı üzerine, 869 yılı Muharreminde Karaman-ili'ne giren Uzun Hasan Dulkadurlu Türkmenleri mağlûp edip, il halkına bir *nişân-ı hür-âyûn* isdâr etmesine rağmen³², birdenbire Pîr

açıkça okunduğuna göre, İbrahim Bey, 688 senesi Zilhiccesinin sonunda vefât etmiştir. Mezkûr kayıdda, İbrahim Bey, شہید ملک الروم والارمن امیر معظم مولیٰ ملوک العرب والعجم صاحب الخیرات والمجرات سلطان (sic) والمسلمین تاج الدنیا والذین السلطان ابراهیم بن محمد بن علاء الدین بن قرمان نورالله فضلهم و طیب ثراهم olarak tavsif edilmektedir.

²⁸ Bk. 871/1466 senesinde Mısır Sultanına gönderilen mektup, *Fâtih devrine ait Münşeât Mecm.*, s. 4. Krş. İbn Kemal, s. 238, str. 10-11; Ruhî, 151^a.

²⁹ Bekai'nin, Kasım'ın Uzun Hasan'a elçiler gönderip yardım talep ettiği, 4^a : *اكا كندردو الجیه بكار بازوب* نامه تضرع دلکار kayıdıyla alâkalıdır. bk. *Karaman-oğulları tarihi*, Millet Ktp. nr. 457; nşr. M. Koman, Konya, 1946, s. 192. Son rivâyetin tenkidi: A. S. Erzi, *Belleten*, 70, 1954, s. 205, not. 9. Öte yandan, gerek es-Sehâvî (*e'l-Dav'*, I, 155), gerekse Angiolello (s. 39), Kasım (= *Cassim*) Bey'in Mısır'a mürâcaat ettiğini belirtirler.

³⁰ Fâtih, daha şehzâdeliğinde bu beyin kız kardeşi ile evlenmiş idi. Bk. Kâşifî, *Gazâdâne-i Rum*, F. Yazm. Üniv. Ktp. nr. 1388, 42^b v. d., Ducas, s. 224; trc. s. 136-137; Oruç b. Âdil, s. 64; Ruhî, 124^b. Krş. Ârifî, *Maraş ve Elbistan'da Zulkadir-oğulları Hükümeti*, TOEM, sene, 6, 1334, s. 420; Fr. Babinger, *Mehmet's II. Heirat mit Sitt-Chatun (1449)*, *Der Islam*, 20, 1949, s. 217. v. d. 227 v. d.

³¹ در زوی بنار ابراهیم بیك قرامانی که از جمله مجبان و هواخواهان صاحب قران بود وقات کرد خبر رسید که ملک اصلاں ذوالقدر ولایت قرامارا غارت کرده اهل آنولایت در دفع او بذیل اعانت صاحب قران مشبث و معتصم کشتند. bk. Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-ı Diğarbekriyye*, Süleym. Ktp. Mikrofilm, nr. 8, s. 139, str. 2-8. Krş. Hasan Rumlu, 94^a, str. 10-14. Ayr. bk. *Münşeât*, Es'at ef. Ktp. nr. 3369, 284^b.

³² Nişânın sûreti: A. S. Erzi, *Belleten*, 70, s. 212-213.

Ahmed aleyhine dönmüş³³ ve bu Karaman Beyi ile işbirliği eden Konya, Aksaray, Dövelü, Beyşehir, Kayseri ve Akşehir'i, Memlûkların da tasvibi ile, taraftarı bulunduğu İshak Bey'e teslim etmiştir³⁴. Bununla beraber, Ak-Koyunlu Türkmenlerinin, Pîr Ahmed ile kardeşlerinin Osmanlılara sığınmaları üzerine Karaman-ili'nde giriştikleri şiddet hareketleri ile yağmalar, yerli halkın infialini mucip olmuş idi³⁵.

Öte yandan, Ak-Koyunluların desteği ile Karaman-ili'ne hâkim olan İshak Bey, Memlûklü Sultanı el-Melik ez-Zâhir Seyfüddin Hoşkadem namına hutbe okutmasına rağmen³⁶, kardeşleri lehinde harekete geçmelerinden endişe ettiği Osmanlılarla anlaşmak lüzumuna kani olarak, Sarı Yâkub oğlu Molla Şemsüddin Ahmed Çelebi³⁷ yi Fâtih'e göndermiş ve aradaki ihtilâfı sulh yolu ile halletmek çarelerini aramıştır³⁸. Ancak, Salur Çavuş oğlu Çavuş-

33 هان اسحاق بك استقبال اتدی
بولشدی و قرامانه اتدی
بر احمدله بولشوب چتک اددرل
بر احمده جهانی تشک اددرل

Bekai, 4^b. Krş. not. 35.

صاحب <قران> بالتاس آن مظلومان رایت جهانچمایت را بدفع ظلم ملک اصلاں بجانب قرمان متوجه ساخت و آن ولایت را در کنف حمایت کشیده از چنگال سباع آن ملک اصلاں رها نید و احشام ذوالقدر را منسوب و ملک اصلاںرا مقهور و منکوب کرد دانیده حکومت آن ولایت را باسحق بیك داد و عشلاق متوجه شد. bk. Ebû Bekr-i Tihriânî, s. 139, str. 6-8. Krş. Hasan Rumlu, 94^a, str. 12-14. Oruç b. Âdil "oğlu İshak Beyi Uzun Hasan gelüb bekledi" kaydile bu husûsa işâret eder, bk. s. 74. Ayr. bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, III, 486 v. d. Krş. A. S. Erzi, *Belleten*, 70, s. 216.

³⁵ Bk. Neşrî, s. 200, str. 19-20; Âşık Paşa-Zâde, 167 v. d., Bihîştî, 174^b - 175^a; İbn Kemal, s. 238-239; Dursun Bey, s. 121; Oruç b. Âdil, s. 74; İdris-i Bidlisî, *Heşt Bihîşt*, Nuruosmaniye Ktp. nr. 3209, 440^b; Sa'deddin, I, 498; Hasan Rumlu, 94^a.

³⁶ Bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, III, 486 v. d., es-Sehâvî, *Veciz*, 149^a; *e'l-Dav'*, I, 155.

³⁷ Gerek Sarı Yâkub oğlu Şemsüddin Ahmed ve gerekse bunun oğlu Mehmed Çelebi, *Lârende'deki Rahime Hatun Hânkahı'nın* meşihatlığını tasarruflarında bulundurluyorlardı, bk. *Dester-i evkaf-ı Karaman*, M. Cevdet yazm. O, 116, 47^a.

³⁸ Bk. Neşrî, s. 201; Âşık Paşa-Zâde, s. 168; İbn Kemal, s. 240; Bekai, 4^b; Sa'deddin, I, 499.

başı Ahmed'i göndererek, Çarşamba suyu'nu hudud tanıyan eski anlaşmaların tatbikini talep eden Fâtih'le anlaşamayan İshak Bey³⁹, *Sıklan-Hisarı* (صقلان حصارى) ile Kayseri şehrini terk etmek ve Osmanlı Sultanının tâbiyetini kabul etmek sûretiyle, Antalya (=Teke-ili) Sancağı beyi Köse Hamza ve Kara-Hisar (=Afyon) sancak beyi ile iş birliği yapan kardeşi Pîr Ahmed'le Ermenek civarında savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşta mağlup olup âilesi ile oğlunun sığınmış oldukları Silifke kalesi hariç, hemen bütün Karaman-ili'ni kayp eden İshak Bey⁴⁰, 870 Zilka'desinde (=Haziran 1466), hazinesi ile Diyarbekir'e, Uzun Hasan nezdine ilticâ etmiş ise de⁴¹, çok geçmeden, 870 Muharremi evâhirinde (=Eylül 1466) burada vefât etmiştir⁴². Bu savaşlara ve Kasım Bey'in tevessül ettiği hareketlere, diğer kardeşi Alâüddin b. İbrahim'inde karışmış olması çok muhtemeldir⁴³. Bu arada, bir kısım halkın Karaman-ili'nden göç ettiğine dâir kaynaklarda kayıtlar vardır⁴⁴.

³⁹ Bk. Neşri, s. 201; Âşık Paşa-Zâde, s. 168; İbn Kemal, s. 240; Bekaî, 5^a. Tafsilât için bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Karamanlılar. Isl. Ans.*, VI, 323. Krş. *Defter-i evkaf-ı Karaman*, M. Cevdet, O, 116, 31^a (جسر چهارشنبه تابع صحراء قونية)

⁴⁰ Bu Karaman Beyine intisap eden Nizâmî, onun kardeşinden kurtularak tahta geçmesini (*Sen turur iken gayre niçün vire emânet || Bunca göz ile çerh degüldür ahi a'mâ; Farz-ı oyn oldu bize hamd-i Hüdvend-i ahed || K'oldı şeh kişver-i Kevhusrev'e Hân Pîr Ahmed*) şeklinde tasvîr edip, culûsiyye kasidesinde 870 tarihini (*Mülke kıldukda sefer o sene-i hicretiden || Râst sekiz yüz ile yetmişe yitmişdi aded*, bk. *Divân*, Hacı Mahmud ef. Ktp. nr. 3298, 11^a v.d. Krş. H. İpekten, *Karamanlı Nizâmî*, Mez. Tez. Türk. East. nr. 433, s. 104; ayn. müel. *TM*, XIII, 1958, s. 64-65) açıkça göstermektedir.

⁴¹ Bk. Neşri, s. 201; Dursun Bey, s. 122; İdris, 440^b; Bihîştî, 175^a; İbn Kemal, s. 241; Bekaî, 5^a; Âşık Paşa-Zâde, s. 168; Hasan Rumlu, 95^a; İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, III, 500; es-Sehâvî, *Vecîz*, 149^a. krş. A. S. Erzi, *Belleten*, 70, s. 220, not. 59.

⁴² Bk. İbn Tagrî-birdî, *Havâdis*, III, 500; es-Sehâvî, *Vecîz*, 149^a; *eş-Dav*, II, 277. Bununla beraber, basıldığı yeri malûm olmayıp اسحاق [بن] قرمان ibâresi ile 880 senesini hâvî bir gümüş sikkesi bulunduğuna işaret edelim, bk. İ. Galip, *TMS*, İstanbul, 1309, s. 116, nr. 172. krş. H. Edhem, *TOEM*, 1328, s. 876. Muahhar müelliflerden bir kısmı, ezcümle, Râzî-Zâde Münib (bk. *Fihrist-i Düvel*, 51^b), 880 senesini kabul etmiştir.

⁴³ Bk. Bihîştî, 175^a, str. 12-13. Pîr Ahmed ile Kasım'ın isimlerini zikreden İdris-i Bidlisî, karışıklığın üç kardeş arasında çıktığını (بلاد و بقاع معمود قرمان میان آن سه برادر نامهربان معروضی آفات و مخافات مردم ستمکار عادی شد

Bu sûretle, Osmanlı himâye ve nüfuzu altında Karaman tahtına geçen Pîr Ahmed'in⁴⁵, Orta-Anadolu'ya hâkim olması⁴⁶, bu bölgeyi öteden beri kendi nüfuz sahası addeden Memlûk Sultanlığı ile Fırat vadisine doğru erâzisini genişletmek arzusunda bulunan Ak-Koyunlu Türkmen Devletini endişeye düşürdüğünden, Fâtih, yeni Dulkadurlu Beyi Süleyman Bey oğlu Şehsuvar Bey (1467-1472) ile iş birliği yapan bu Karaman Beyini Memlûklara karşı himâye etmek kararında idi⁴⁷.

3. Karaman Beylerinin müttelik aramaları, Fâtih'in müdâhalesi, Karaman-ili'nde yapılan sürgünler

Bununla beraber, Karamanlıların, Osmanlı nüfuz ve hâkimiyetinden kurtulmak üzere, Memlûk Sultanlığı ve Ak-Koyunlu Türk-

440^b, str. 18-19. krş. Hasan Rumlu, 95^a) söyler ki, kasdedilen üçüncü kardeşin bu senede ölen Alâüddin b. İbrahim olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim, babasının solunda medfûn olan bu zatın mezar kitâbesinde "eş-şehîd" sıfatı okunmaktadır, bk. H. Edhem, *TOEM*, 1328, s. 834, kitâbe nr. 28.

⁴⁴ Bk. Bihîştî, 175^b, str. 1-2; İdris-i Bidlisî, 440^b. Bu sûretle, Osmanlılara sığınan Karamanlılara, sonradan eski mülkleri iade edilmiştir. Bk. *Sûret-i berât-ı hümayân*, tarih: 893, Baş-Vekâlet Arş. Maliye Dept. nr. 567, s. 57.

⁴⁵ Bk. Pîr Ahmed'in Şehzâde Bayezid'e mektubu, *Fâtih Devrine ait Münşeat Mec.* s. 62-63. Esâsen, Pîr Ahmed, Kayseri surlarında görülen 870 (=1465/6) tarihli farsca bir tâmir kitâbesinde kendisini Sultan Mehmed'in bendesi olarak gösteriyordu, bk. H. Edhem, *TOEM*, 1328, s. 834, kitâbe nr. 29; ayn. müel., *Kayseri Şehri*, İstanbul, 1334, s. 129. krş. A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie, I. Kayseri-Niğde*, Paris, 1931, s. 28 (trc. A. Âkif Tütenk, Ankara, 1954, s. 34); G. de Jerphanion, *Mélanges d'archéologie anatolienne*, s. 105. PL. LV, 3. Athanase Comnène Hysilantès (1751 de Urfa'da idi), Pîr Ahmed'in kardeşlerine iyi muamele edip onlara gelir te'min ettiğini bildirir, bk. *Des affaires ecclésiastiques et civiles après la prise de Constantinople sous le règne de Mahomet II, 1453-1481*, nşr. Dr. Ph. A. Dethier, *Monum. Hung. Hist.-Script. XXI.-2e partie (Prise de Constantinople, II, 456)*.

⁴⁶ Karamanlı Nizâmî'nin bu sırada kendisini *Sultan-ı bü'l-fezâgil* olarak tasvîr ettiği Pîr Ahmed'in (bk. *Divân*, nşr. H. İpekten, Tez. s. 95, str. 13), *Konya*'da basılmış 870 tarihli sikkesi, bk. A. Tevhid, *MKIK*, IV, İst. 1321, s. 370, nr. 781, 782. krş. *Konya*'da basılmış akçası: İ. Galip, *TMS*, İst. 1309, s. 115, nr. 189.

⁴⁷ Fâtih'in, Süleyman Bey oğlu Şehsuvar Bey'e *Artuk-âbâd ve Boz-ok'a* tâyin edildiğine dâir takrirnâmesi, bk. *Fâtih dev. ait Münşeat Mecm.*, s. 41, nr. XX; nr. XXII, XLII, XLIII. Krş. Neşri, s. 202; Âşık Paşa-Zâde, s. 169; Dursun Bey, s. 138; İbn Kemal, s. 272.

men Devleti nezdinde bâzı teşebbüslerde buldukları anlaşılmalıdır. Nitekim, tâbiyet şartlarına rağmen, Afyon'da, Memlûk seferi hazırlıkları ile meşgul bulunan Fâtih'in dâvetine icâbet etmeyen Pîr Ahmed, Osmanlıların düşmanı Ak-Koyunlu ve Venediklilerle birleşmekten çekinmemiş⁴⁸ ve açıktan-açığa muhâsamatâ başlamıştır. Bunun üzerine, Fâtih, Pîr Ahmed'in müttefikleri ile birleşmesine meydan vermemek üzere Afyon'dan ileri yürümüş, Karaman-ili'nin merkezi Konya ile kendisine şiddetle mukavemet eden müstahkem Gevele kalesi'ni⁴⁹ zapt etmiş-

⁴⁸ Bk. Gio. Maria Angiolello, bk. Donado da Lezze, *Historia Turchesca*, 1300-1514, nşr. Dr. I. Ursu, Bucureşti, 1910, s. 40 v. d., krş. Daru, *Histoire de Venise*, Bruxelles, 1838, I, 259. Ayr. bk. N. Jorga, *GOR*, II, 161.

⁴⁹ قلمه كواله كه كمال حصان و رسالت و عورت و مناعته آفاقدہ اشہاری سیاردر
bk. *Fâtih dev. âit Mün. Mec.* s. 62, str. 2-3; İbn Kemal, s. 274, str. 10-11. Seferde hazır bulunan Hâmîdî, حصار لشکر جرار با اهل حصار başlığı ile kalenin sağlamlığını (از غایت بلندی و از فرط محکمى) tasvîr eder :

سوی حصار کوله از عون کردکار
چون روی کرد لشکر منصور شہزیار
دیدم یکی حصار کہ دزدار نہ فلک
مثلش ندیدہ در تہ این نیلکون حصار

Bk. *Divân*, nşr. I. H. Ertaylan, İstanbul, 1949, s. 70, str. 15-16. Hâmîdî (s. 68, 70) de harekeli olarak kaydedilen کوله, muasır müelliflerden Âşık Paşa-Zâde (s. 170, str. 22), Karamânî Mehmed paşa (= *Tevârihü's-Selâtinü'l-Osmaniyge*, Ayasof. Ktp. nr. 3204, 15^b), Bihîştî (181^b), Dursun Bey (s. 139), Angiolello (s. 68: *Gevolle*; s. 40: *Gievele*) ve Âşık b. Ömer (= *Menâzirü'l-Avâlim*, Revan Ktp. nr. 1667, 286^a) da aynı şekli muhâfaza etmektedir (Ayr. bk. *Târih-i nesl-i âli-i Osman*, 188^a; *Anonim*, nşr. Fr. Giese, s. 113). Münşeâtlarda bâzen کواله (msl. bk. *Fâtih dev. âit Münş. Mecm.* s. 62), bâzanda کوله (msl. bk. Tâcî-Zâde Sa'dî Çelebî, *Münşeât*, nşr. N. Lugal-A. Erzi, İstanbul, 1956, s. 56) şeklinde kaydedilen bu kalenin, gerek Ramsay (bk. *The Historical Geography of Asia Minor*, London, 1890, s. 56, 171, 359) ve gerekse Dr. W. Tomaschek (bk. *Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter*, Wien 1891 = *Sitz. d. kais. Ak. der Wissenschaften in Wien*, Phil.-Hist. Classe, Band CXXIIIV, s. 103) tarafından belirtilen eski bizans kalesi *Kavalla* (= Κάβαλλα = *Caballucome*, bk. *Paulys Realencycl. d. class. alt.* 1897, Band III, 1, s. 1160) ile alâkası olup, Konya'nın batısındaki Tak-yeli dağı'nın eteğinde (Âşık b. Ömer'e göre, 286^a, *cânib-i cebelde*) veya Boz-dağ

tir⁵⁰. Bu sefere iştirâk eden sadr-ı a'zâm Mahmud Paşa⁵¹, Lârende (= Karaman) ye çekilen Pîr Ahmed'in tâkibine me'mur edildi ise de⁵², taraftarı olduğu bu Karaman Beyini yakalayamadı ve onun Karataş (= İç-il) a gitmesine meydan verdi⁵³. Buna rağmen, rakibi Rum Mehmed Paşa⁵⁴ tarafından bu işde ihmali olduğu ileri sürülen Mahmud Paşa, Karamanlılarla iş birliği yapan Turgudlu-oğulların⁵⁵ şiddetle tâkip etmiş ve bunları Turgud-ili'nde (= Çukur-ova), Memlûk Sultanlığının nüfuz sahasına kadar kovalamıştır. Bir müddet sonra Fâtih, Pîr Ahmed'i desteklemek suretiyle Osmanlı siyâsetine muhâlefet eden Karaman-ili'nin merkezindeki amele ve san'at erbabının kâmilen İstanbul'a sürülmesini Mahmud Paşa'ya emretti. Kaynaklarda "veli" olarak vasıflandırıl-

olması icâp etmektedir ve *Tschil* (= Çigil) veya Kavak-Köy ile (bk. Fr. Sarre, *Reise in Kleinasien*, Sommer 1895, Berlin, 1896, s. 110) alâkası yoktur. Tafsilât için bk. Fr. Babinger, *Kavalla*, *Der Islam*, 29, 1950, s. 301-2.

⁵⁰ 872/1468'de Ferruhşâd adlı bir askerle Bayezid'e bildirilen kalenin fethine (bk. *Fâtih dev. âit Münş. Mec.* s. 61, nr. XXXIX), Tâcî Bey tarih düşürmüştür, bk. Sa'dî Çelebî, *Münşeât*, s. 56, str. 7-9. Ayrı bir tarih, Hâmîdî, *Divân*, s. 70.

⁵¹ Hayâtî hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Mahmud Paşa*, *Isl. Ans.*, VII, 183-188.

⁵² Fr. Babinger'in, *Lârende*'ye çekilen Karaman Beyinin İshak olduğunu ileri sürmesi (*Mahomet II*, s. 325), tamamen yanlıştır. Müellif, diğer bahislerde olduğu gibi, bu husûsda da J. von Hammer'i aynen iktibas etmiş görünüyor.

⁵³ Bk. Neşrî, s. 202; Âşık Paşa-Zâde, s. 170; Dursun Bey, 139; İbn Kemal, 274; Bekaî, 6^b; Sâ'deddin, I, 511. İç-il'e tâbi *Karataş*'ın mahalleleri hak. bk. *Ermekak, Mut, Silifke, Gülnâr, Karataş nâhiyelerinin Tahrir Def., Tapu*, nr. 182; *Tapu*, nr. 31.

⁵⁴ Hayâtî hak. bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Isl. Ans.*, VII, 594-5.

⁵⁵ Turgud-oğullarına tâbi cemâatler (= Oymaklar) şunlardır: Cemâat-ı Oylu, cemâat-ı Umuryâr, cemâat-ı Gökperlü, cemâat-ı lâlâ-oğlu, cemâat-ı Günyard, cemâat-ı Toydılar (= Çöp-İsalu), cemâat-ı Güngâr, cemâat-ı Melik gâzi, cemâat-ı Nukerân-ı Turgud Bey, cemâat-ı Doğanlu, cemâat-ı Kayırcaklu, cemâat-ı Küçük Danişmendlü, cemâat-ı Derelüler, cemâat-ı قباو cemâat-ı Emîr haclu, cemâat-ı Bulcalar, cemâat-ı Yemenlü, cemâat-ı kalaycı (= Osmanlu-oğlu), cemâat-ı Erdoğdulı, cemâat-ı Ayaslar, cemâat-ı evlâd-ı Yadgâr, cemâat-ı Koçlu, cemâat-ı Kosunlu, cemâat-ı İbrahim Hacılı, cemâat-ı Alayundlu, cemâat-ı Hasan Beğlü, cemâat-ı Yahşi Han, cemâat-ı Zengân, cemâat-ı Körpeler, cemâat-ı oğlan-ı Bayezid, cemâat-ı Mahmudlar, cemâat-ı Şullu, cemâat-ı Duruç Ahmed, cemâat-ı Yaylacalu, cemâat-ı Yoltemur, cemâat-ı Gereklü, cemâat-ı Muşki (huşki?), cemâat-ı Delüler, cemâat-ı Toklucaklu, cemâat-ı Merkebler, cemâat-ı Nukerân-ı Pîrî Bey, cemâat-ı Erkenkocan, cemâat-ı Dedelü, cemâat-ı Sarı-sakallu, cemâat-ı Kaya-Hasanlar, cemâat-ı Rayhanlu, cemâat-ı

lan Mahmud Paşa, Karamanlılardan bir kısmını yerlerinde bırakıp san'atkârlardan (= *ehl-i senâyi'*) gidenleri de: "*ihtiyâr benim elimde değül mâzuruz*" gibi sözlerle teselli etmiş idi⁵⁶. Ancak, Rum Mehmed Paşa'nın telkinleri ile hareket eden rakipleri, onun rüşvet aldığını, zenginler yerine fakirleri tehcîr ettiğini ileri sürmüş ve Karahisar (= Afyon) a gelindiği bir sırada, hakaretle, azledilmesine sebep olmuşlardır⁵⁷. Bu azil üzerine sedarete geçen Rum Mehmed Paşa, bir çok eşrafı amele ile birlikte memleketlerinden ayırmış⁵⁸, sonradan avdetine müsâade edilen mevlevîlerden Emîr Ali Çelebî oğlu Ahmed Çelebî'yi de bunların arasına katmış idi⁵⁹.

Bu arada, yeni alınan kalelerin tâmir ve termimine önem veren Fâtih, Konya-Hisarı'na *Ahmedek* (= iç-kale) yaptırmak üzere teşebbüse geçmiş, Pîr Ahmed'e şiddetle karşı koymalarından da anlaşılacağı veçhile⁶⁰, dört sancak beyinin nezâretinde çalışan büyük sayıda mîmar (= *bennâ*) ve amele toplamış idi. Büyük masraf ve gayretle ikmâl edilen *Ahmedek*'i ateşli silâhlarla teçhiz ve takviye edip muhtelif timârlara sâhip Dizdâr (= *Dizdâr-ı Ahme-*

nukerân-ı Ali Bey veled-i Reyhan (sonradan: cemâat-ı Reyhanlu, bk. *Tapu*, 392; *Maliye*, 567, s. 144), cemâat-ı Kara Buraklu, cemâat-ı Katrancı, cemâat-ı Turali hacı, cemâat-ı Ulâş, cemâat-ı Çini, cemâat-ı Yugra avratlu, cemâat-ı Kırıklar, cemâat-ı Ağabeylû, cemâat-ı Şadmanlu, cemâat-ı Turhacılar, cemâat-ı Teherrük, cemâat-ı Nukerân-ı veledân-ı Tursun Bey b. Turgud, cemâat-ı Çoban Karaca, cemâat-ı Kerdenker, cemâat-ı Yavaşlı, cemâat-ı Tahirlü, cemâat-ı Yapa (bk. Başvekâlet Arş., *Karaman Vilâyetinin eski-ül. Aksaray ve sair kazalarında bulunan kabûl ve oymakların nüfus ve hasılâtlarını mübseyyin mufassal defter*, *Tapu*, nr. 32, s. 96-157, *Maliye Def.* nr. 125, s. 9 v.d. Turgud-oğullarından Mehmed ve Turgud'un bu muntikadaki zeâmetleri, bk. *Tapu*, 392; Turgud Bey oğlu Ertogdı'nun *said-ülî'*deki zeâmeti, *Maliye*, 567, s. 4).

⁵⁶ Bk. İbn Kemal, s. 276, str. 13-14.

⁵⁷ Hakaretin şekli. Neşri, 203; Dursun Bey, s. 139; Âşık Paşa-Zâde, s. 171; İbn Kemal, 216; Sa'deddin, I, 512. Krş. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Belleten*, 95, 1930, s. 519; ayn. müel. *İsl. Ans.*, VII, s. 186.

⁵⁸ Bk. Neşri, s. 203; Şikâri, nşr. M. Koman, s. 197. Şikâri, gidenlerin iki-üç yıl sonra İstanbul'dan kaçıp vatanlarına döndüklerini söyler ki (s. 197), bunun, Rum Mehmed Paşa tarafından İstanbul binalarına konan *muğâşaa* (= *kirâ*) ile alakası olması muhtemeldir, bk. M. C. Şehabeddin Tekindağ, *İsl. Ans.*, VII, 594.

⁵⁹ Bk. Neşri, s. 203, Sa'deddin, I, 512. 888 (= 1483) de. Arif Çelebî evlâdından Ahî Ali oğlu Mehmed Çelebî, *Zâviye-i Şems-i Tebrizi*'yi tasarrufunda bulunduruyor idi, bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman*, M. Cevdet, nr. 0,116, 29^a.

⁶⁰ Bk. Bihîştî, 181^b-182^a; Ruhî, 151^b. Krş. İdris-i Bidlisî, 449^b.

dek-i Kal'a-i Konya)⁶¹ ve Kethüdâ (= *Kethüdâ-ı Ahmedek-i Konya*)⁶² emrindeki Hisar erlerinin muhâfazasına tevdi eden Fâtih⁶³, müstahkem Gevele kalesi'ni yıkdırmış ve yeni teşekkül eden Karaman-Vilâyeti'nin başına Şehzâde Mustafa Çelebî'yi tâyin etmiştir.

Bununla beraber, Osmanlı kuvvetleri çekilir-çekilmez Turgud-oğlu ve Adalu-oğlu ile birleşen Pîr Ahmed ve Kasım Beyler, Lârende'den hareketle önce Konya'ya karşı yürümüşler, *Ahmedek*'in mukavemeti üzerine, Ereğli, Aksaray, Develü ve Niğde gibi eski Karaman şehirlerini zapt etmişlerdir (11 Tem. 1469-20 Haz. 1470: 874 Rebiülevvel, çarşamba)⁶⁴. Pîr Ahmed'in Niğde (= *dârü'l-pehlevâ-*

⁶¹ Konya kalesi Ahmedek'i Dizdârının timârı; 890 senesi zilka'desinde verilen *berât-ı hümayân*, bk. *Maliye Def.*, nr. 567, s. 16.

⁶² Konya kalesi Ahmedek'i kedhüdâsı 4,000 akçelik timârın 1800 akçasını alıyordu, bk. *Mektup*, 891, *Maliye Def.*, nr. 567, s. 16.

⁶³ Kitâbesi, 872/1468:

عمر الحصن باهر البرهان حمد بنى بالعلی مبابیه
وهو سلطان محمد بن مراد لایری فی الدنا مدانیه
اسمعوا من لسانی التاريخ خلد الله عدل بابیه

bk. Karamânî, 15^b, str. 4-6. Bu tarih, bir taşın üzerine hakkedilmiş olup, Konya müzesinde bulunmaktadır, bk. koleksiyon, nr. 74. Ayr. bk. *Fâtih devrinde Karaman eyâleti vakıfları fihristi*, nşr. Prof. Dr. F. N. Uzluk, Ankara, 1958, resim: 1. *Ahmedek*'in diğer bir tasviri:

شاهی رفیع تدرکه در شهر قونیہ امسال امر کرد تجدید احمدک
چون حصن جریخ تمام وساخت حصاری بر جوباره کنکره یرطوب و بر تفک

bk. Hâmidî, *Divân*, s. 67, str. 11-12; s. 72, str. 12. *Lâlâ Ruzbe b. Abdullâh Hân-kahî*'nin *Ahmedek* içinde kaldığı (قونیہ در باطن احمدک قونیہ) anlaşılmaktadır, bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman*, 23^b.

⁶⁴ 874/1470 tarihli olup Pîr Ahmed ve Kasım Beyler tarafından isdâr olunmuş ve ayrı-ayrı tasrih edilen tiftik, küherçile, cingî (= yapı taşları), bezir (= keten tohumu, Karaman Defterinde: *resm-i bezirhâne*, bk. Mustafa b. Ramazan, *kitâb-ı kavânin-i örjiyye-i osmânî*, yazılışı: 907, 38^b = *Kanûnnâme-i âl-i osmân*, *TOEM*, ilâve, 1329, s. 43'in esâsı olacak) ve koyun üzerine koçgür (= *Kobcâr-ı agnâm*, Osmanlılarda: *resm-i agnâm*, bk. *Maliye Def.*, 567, s. 164. Krş. *Kanûnnâme*, Konya-Yusuf ağa Ktp. nr. 243, s. 186) vergileri gibi bid'atlarla (= *از بن بدعتها*)

niyye) cemâati ile⁶⁵ birlikte hareket ettiği bir sırada, Varsakların⁶⁶, Kosun⁶⁷, Gögez⁶⁸, Bayburd-Oğlanları⁶⁹, Turgudlu (y. bk) ve bu

bundan sonra Dârü'l-fehlevâniyye (= Niğde) cemâatından hiç bir şeyin emirler ve nâibler tarafından tahsil edilmemesini âmir emirnameyi ihtivâ eden farsça Niğde kitâbesi (nşr. H. Edhem, *TOEM*, sene 3, 1328, s. 873, kitâbe nr. 3). Aynı bir okunuş: M. Zeki Oral, *Niğde tarihi, Akpınar, Niğde Halkevi Dergisi*, nr. 13, sene 2, s. 7; A. Gabriel, *Kayseri-Niğde*, s. 134. not. 2; W. Hinz, *Ortaçağ Yakın şarkına ait vergi kitâbeleri*, trc. F. Işıltan, *Belleten*, 52, 1949, s. 781), kendileri ile birlikte hareket eden Dârü'l-fehlevâniyye (= Niğde) cemâatını (Aş. bk) kendilerine bağlamak maksadı ile *Sungur Bey câmi'i'nin* (İnşası: 736, bk. A. Gabriel, *Kayseri-Niğde*, 134. Vakfı: *Defter-i evkaf-ı Karaman*, M. Cevdet, O. 116, 90 v. d.; *Defter-i evkaf-ı vilâyet-i Karaman*, nşr. F. N. Uzluk, s. 50) çarşı içindeki kapusu üstüne göze çarpacak bir yere konulmuştur. Bundan maksat, emirname-nin, kendileriyle birlikte hareket eden cemâatlerce bilinmesi ve onları himâye için alınan tedbirlerden haberdar olmalarıdır.

⁶⁵ Yukarıda mezkûr kitâbede yanlış okunan *دارالهل مانند* kelimesinin (bk. H. Edhem, *TEOM*, 837, nr. 30) sonradan *دارالهلوانيه* şeklinde tashihi (bk. Z. Oral, s. 7; A. Gabriel, s. 134; W. Hinz, s. 781), A. Erzi tarafından, doğru olarak *دارالهلوانيه* şeklinde tesbit edilmiştir (bk. *Belleten*, 53, 1950, s. 95 v. d). Ancak, kitâbede mezkûr *cemâat-ı Dârü'l-fehlevâniyye*'den maksad, W. Hinz'in ileri sürdüğü gibi, Niğdeliler değil, *Niğde*'ye tâbi karyelerin cemâatleri (= oymak)dir. Bunlar, umûmiyetle, *Niğde cemâati* olarak zikredilen cemâat-ı Bereketlü, cemâat-ı Helâlli, cemâat-ı İsa Hacı, cemâat-ı İbrahim Hacı, cemâat-ı Bulgarlı, cemâat-ı Dündarlı, cemâat-ı Avcı Osman, cemâat-ı Yahşihan, cemâat-ı Uçeri, cemâat-ı Karlı olup (bk. *Tapu Def.*, nr. 32, s. 342-335), bunlardan *öşr, nuzûl, kobcâr, resm-i agnâm* alınmamasını, avâızdan muaf ve müsellemler olmalarını bildiren İbrahim Bey'in eski defterlerde (= دفتر كهنه) mezkûr muafnâmeleri Osmanlılar zamanında da muhâfaza edilmiştir (bk. *Maliye Def.* tarih: 889, nr. 567, s. 164, str. 1-4).

⁶⁶ XV. asrın ilk yarısında Karaman-ili'ni resmen ziyâret eden Ayni'nin, *Varsak-ili* hakkında verdiği haberleri: *بلاد ورسخ وهي بلاد بين طرسوس و بلاد بن* bk. *İkûl'l-Cumân fi Ta'rîhi ehli'z-Zamân*, Cârullah ef. ktp. nr. 1591, IV, 793. krş. Maqrîzî, *es-Sulûk*, IV, Fâtih Ktp. nr. 4360, 51, 53), Silifke'nin şimâl-i şarkisindeki kısmına hâlâ *Varsakdağı* denildiğini kaydeden Kâtip Çelebi'nin ifâdesiyle (bk. *Cihannümâ*, İst. 1145, s. 611) tamamlanmaktadır. Bununla beraber, cemâat-ı Varsak, sonradan, *Niğde*'ye tâbi Karaca-dağ'a yerleşmiştir, bk. *Maliye Def.*, nr. 537, s. 63.

⁶⁷ Kosunlar, Turgud-oğullarına tâbi cemâatlerden sayılıyor (bk. *Tapu Def.*, nr. 32; *Evkaf Def.*, nr. 1). Neğri, Kosun'un önce Çukur-ova'da tavattun edip, Külek'de, taksir-beli'nde, yaylakda bulunduğunu kaydederek ki (s. 225. krş. Aşık Paşa-Zâde, s. 225), bunlardan Hasan b. Kosun'un Niğde'deki timârı bilinmektedir (bk. *Maliye Def.* nr. 567, s. 82).

⁶⁸ Şikâr'da isimleri zikrolunan cemâatlerden Gögez-oğlanları, Arşiv vesâikine göre (bk. *Tapu Def.*, nr. 32), *Koç-kuyusu* ile *Ökçe-kuyusu* arasında yurd tutmuş lardı. Gögezlerden Mehmed-oğlu Mustafa'nın timârı, bk. *Tapu Def.* nr. 392.

⁶⁹ *Kanûnâmelerde* Karaman yöreleri (= Türkmen) arasında zikredilen

mıntıkada sâkin bir iki Tatar-Oymağı'nın⁷⁰ yardımını, Kıbrıs kralı Jacques II de Lusignan (1460-1473) ile sıkı münasebetler te'sis eden Alâiye Beyi Lutfi Bey oğlu Kılıç Arslan Bey⁷¹ in desteğini te'min eden Kasım Bey, Osmanlılarla yeniden muhâsamata girişmiş, taarruzlarını Ankara havalisine kadar uzatmıştır⁷².

Bu arada, tâmir faaliyetlerinde bulunmak üzere Ereğli ve Lârende'ye giden Rum Mehmed Paşa, halkın desteği ile hareket ettiği anlaşılan Pir Ahmed'in hücumuna uğrayarak⁷³, öşrü Medine-i Münevvere'ye vakf edilmiş olan bu iki şehrin⁷⁴ mescid ve

Bayburd-oğlanları, umûmiyetle, Tâcû'ddinlü, Sıddık siyah, Oğul-beklü, Karaca-Alilü, Murad fakihlü (=Kara Kecelü), Türkmânlu (= Saruhanlu), Kayı, Şekerlü, Köse Recep, Farsaklu cemâatlarından teşekkül ediyordu, bk. *Tapu Def.*, nr. 32, s. 54-90.

⁷⁰ Mogul uluslarından Samagarların (= kara-tatar, XIV. asrın sonunda, Karamanlılarla münasebetleri hak. bk. Esterâbâdi, *Bezm-ü Rezm*, İstanbul, 1928, s. 86, 122-124, 150, 235, 527. krş. M. C. Ş. Tekindağ, *Karamanlılar, Isl. Ans.*, VI, s. 323 v. d.) bakıyeleri oldukları anlaşılan cemâat-ı Sakal samagarı, cemâat-ı Çavurcu, cemâat-ı Tonbaklar ile *Tapu Defterleri*'nde "gapa" umûmî ismi altında zikredilen cemâat-ı Gerekli, cemâat-ı Toyra, cemâat-ı Bilecelü, cemâat-ı Toklucaklı, cemâat-ı Sakallu, cemâat-ı Tazılar, cemâat-ı tataran-ı Kutlubuga bozi, cemâat-ı kapucu tatar, cemâat-ı Tuzlukcu gibi teşekküllerdir (bk. *Tapu Def.* nr. 32, s. 374; nr. 138). Bu tatar cemâatlerinin başında Hacıbey b. Samagar ile kardeşleri Ali Bey b. Samagar, Seydi b. Samagar ve Murad b. Hızır Bey b. Samagar, Toyran veled-i Bulargu'nun buldukları, 889-893 de tanzim edilen *Maliye Defteri* (nr. 567, s. 114, 138-140, 144) nden anlaşılmaktadır.

⁷¹ 1466'dan beri Alâiye Beyine yardım eden Kıbrıs kralı, 1470 Ekiminde *Rodos*'a mürâcaat etmiş ve tarikatın yardımı ile Mısır, Karaman ve Alâiye Beyliğinde iştirâki ile türklere (= Osmanlılara) karşı birleşmek istemişti, bk. L. de Mas-Latrie, III, *Documents*, 321. krş. Hill, III, 623.

⁷² Kasım Bey'in taarruzu sırasında Bolu sancak Beyi Pirî Bey ile Ankara sancak Beyi Küçük Sinan Bey'in kuvvetleri bozulmuş, Ankara Kadısı İmre Çelebi ise öldürülmüştür (bk. İbn Kemal, s. 322).

⁷³ Bk. Bihîştî, 182^a; Ruhî, 152^a; İdris-i Bidlisî, 450^a; Hasan Rumlu, 93^a. Muhammed el-Ferâğî'nin bugün karaman ktp. de mevcûd *Dibâcetül-Mısbâh min fevâ'idü garâyibi'l-Miftâh* adlı kozmografya kitabının (nr. 41, yazılışı: 871) sonunda mezkûr: *قرمان اغلى اخراج اولديقتك تاريخ* kaydının bu tâmir faaliyeti ile alakası olabilir. Zirâ, yan tarafa: *قرمان اغلى اخراج اولديقتك تاريخ* ibâresi okunmaktadır.

⁷⁴ Aynı husûs, Osmanlılar tarafından da kabul edilmiştir, bk. *Tapu Def.* nr. 415; *Maliye Def.*, nr. 63; *Evkaf-ı eyâlet-i Karaman*, nşr. F. N. Uzluk, s. 54 v. d. krş. M. C. Ş. Tekindağ, *Isl. Ans.*, VII, 594-5.

medreselerini (b. bk) harab edip, halkını yeni vergilerle ezmiş ise de⁷⁵, aynı töhmetle tecziyelerine karar verdiği *seng-i Silifke* (bk. Maliye Def., nr. 31) Varsaklarına karşı giriştiği harekâta, Taş-ili (Angiolello'da: *Paese di Thas*; Osmanlı kaynaklarında: *hâric*) derbendlerinde pusu kuran Varsak Beyi Ulaş-oğlu Hasan Beğ'e (lâkabı: Uyuz Bey) mağlup olmuştur⁷⁶. Bununla beraber, başda Niğde olmak üzere 875 (= 1471) de bir kısım Karaman-ili şehirlerini zapta başlıyan Osmanlılar, Karaman-ili'nde vukua gelen son hareketler üzerine bâzı zecrî tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Nitekim, Pîr Ahmed, Mut civarında İshak ve Gedik Ahmed Paşalar emrindeki kuvvetlere mağlup olarak Türkman-ili'ne (= *Turcomania* = Erzincan) çekildiği gibi⁷⁷, kendisi ile birlikte hareket eden kardeşi (kitâbesine göre: amcası) Karaman, Fâtih'e dehâlet etmiş⁷⁸, Kasım Bey, mücâdeleye devam etmek üzere Hasan-dağı⁷⁹ veya Bulgar-dağı'na (bugün: Bolkar-dağı), Bulgar-cemâatinin⁸⁰ yanına çekilmiştir. Bu arada, Karamanlılarla iş birliği yapan Alâiye Beyi (= *domino Candalori, ut se contra Turchum*), Kib-

⁷⁵ Bk. Neşrî, s. 204, str. 19-20; Âşık Paşa-Zâde, s. 172; Ruhî, 152^b. Uzun Hasan, Kayıtbay'a gönderdiği bir mektupta, Osmanlıların Karaman-ili'nde yaptıkları tahripleri belirtmektedir: *يهدمون المساجد والمعابد... بحربون سورهم و يحررون* bk. *Münşeat Mecmuası*, Ayasofya ktp. nr. 3986, 46^b, str. 26-27.

⁷⁶ Bk. İdris-i Bidlisî, 475a; Neşrî, s. 205; Âşık Paşa-Zâde, s. 172 v. d., Hasan Rumlu, 120^a; İbn Kemal, 300.

⁷⁷ Bk. Neşrî, s. 205; İbn Kemal, s. 304. *Azerbeycan*'da bulunan Uzun Hasan, Karaman-ili'nin Osmanlılar taaafından fethi ve Pîr Ahmed'in yanına gelmesi üzerine, bu Karaman Beyi'nin affı için Fâtih'e farsca bir nâme göndermiştir, bk. Topkapı Sarayı Müz. Arş. nr. 11676.

⁷⁸ Kendisine *Çirmen sancığı* verilen Karaman, 876 (= 1471) de burada ölmüş ve Edirne'ye getirilip *Dârü'l-Hadis Medresesi*'ne defnedilmiştir. Bk. H. Edhem, *TOEM*, sene 3, 1322, s. 277. Krş. Neşrî, s. 205; İbn Kemal, s. 304; Sa'deddin, I, 518. Osman Nuri Peremeci, Karaman'ın Edirne'de öldüğünü söylese de (bk. *Edirne tarihi*, İst. 1940, s. 143) yanlıştır (bk. M. T. Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 13).

⁷⁹ Niğde'ye tâbi Hasan-dağı (bk. *Evkaf-ı eyâlet-i Karaman*, s. 52; *Defter-i evkaf-ı Karaman*, 105^b), gayet sarp ve çetin olup (کوه حسن طاعی که از شواحق) *جبال روم و شواخ تلال آن بروم است*, این کوه موضعی منبع و جایی صعب المتناول bk. Esterâbâdî, s. 466), muhtelif mezreaları ihtivâ ediyordu (msl. bk. *Çoban-oğlanı tâbi Hasan-dağı*, *Maliye Def.* nr. 567, s. 90).

⁸⁰ Bk. cemâat-ı Bulgarlı ve tâife (= *boy*)-i Bulgarlı. Krş. İbn Kemal, s. 306 v. d., 308.

rıs kiralı Jacques II de Lusignan'a mürâcaat idip 300 okçudan mürekkep bir yardımcı kuvvet talep etmiş idi⁸¹.

Kasım Bey, Bulgarlı-cemâati Beyi Bulgar-oğlu Pîr Ahmed⁸² ve Turgud-oğlu Ömer Bey'in ölümü üzerine serleşkerliğine getirilen Adalu-oğlu⁸³ nun desteği, Varsakların ve diğer cemâatlerin⁸⁴ yardımları ile Niğde'ye tecavüz edip Davud Paşa kuvvetleri ile savaştı ise de, şiddetle mukabele eden Osmanlılar, başda Lârende⁸⁵

⁸¹ Bk. 25 ocak 1471 tarihli mektup: L. de Maz-Latrie, III, *Documents*, 321, not. 2. Krş. Hill, III, 623.

⁸² Bu Beyin, oğlu Pîr Hasan ve Hacı Bey veled-i Bulgar'ın timârları hak. bk. *Tapu Def.*, nr. 392; *Maliye Def.*, nr. 567, s. 73, 75.

⁸³ Adalu-oğlu Hasan Bey oğullarının (= *Hasan veled-i Hasan b. Adalu*) Niğde'deki (bk. *Tapu Def.*, nr. 392; *Maliye Def.*, nr. 537, s. 69) ve Adalu-oğlu Pîri'nin Lârende'nin Kızılcâ-ağaç karyesinde mevcûd timârları hak. bk. *Maliye Def.*, nr. 567, s. 44.

⁸⁴ Msl. bk. cemâat-ı Demirciyân, cemâat-ı Koylu, cemâat-ı Kızıl Ali, cemâat-ı Budaklı, cemâat-ı Kız-melik, cemâat-ı Saru-oğlan-oğlanları, cemâat-ı Bulgarlı, bk. *Niğde cemâati*, not. 65.

⁸⁵ *Tapu Defterlerinde Çaruk, Kavşud, Şehâk, Hatib, Sekiz çeşme, Sipâg, Külhân* (= *Savcı*), *A'mâ Hoca, Hacı Celâl, Kaçı Dükkânı, Abbâs, Ahi Osman, Külenk, Ayrıklı, Fenâri, Medîl* (= *Taş-keslikü*), *Şeyhî baba, Hoca Mahmud, Ulu Zâviye, Kiçi Zâviye, Hisar içi, Şarı pazarı, Eski bezzâzistan, Şeyh Alâüddin* isimleriyle mezkûr mahalleleri ihtivâ eden nefs-i Lârende (= *Karaman*)'nin (bk. *Tapu Def.* nr. 182), 881 (= 1476) de tanzim edilen *Defter-i evkaf-ı vilâyet-i Karaman* (nşr. F. N. Uzluk, Ankara, 1958, s. 24-27; fotokopi: 26-30) ve 888 (= 1483) de tanzim edilen *Defter-i evkaf-ı Karaman* (M. Cevdet, O, 116, 42^b-53^b) dan anlaşılmasına göre, Osmanlılara geçtiği bu sırada bir çok Câmî (*Câmi'-i Fasîh, Câmi'-i Alâüddin Bey, Câmi'-i Hacı Beyler, Câmi'-i Sultan-Kale-Mescidine ilhâk olunmuştur*), Mescid (*Kale mescidi, Mescid-i Çâşnikir Mahmud b. Receb, Mescid-i Hacı Hoca b. Mehmed, Mescid-i Kozcu, Mescid-i emir İsa, Mescid-i delü, Mescid-i veled-i Abbâs, Mescid-i Karaman, Mescid-i ulu Zâviye, Mescid-i atubey, Mescid-i kutlu, Mescid-i veled-i gökce*), Medrese (*Medrese-i emir Musa, Medrese-i şeyh çelebi veled-i Hacı Alâüddin, Medrese-i Hâtûn, Medrese-i eskice* = nam-ı diğer *Zincirlü*), Zâviye (*Zâviye-i kiçi, Zâviye-i Mansur dede, Zâviye-i Hacı İsmail dede-i Horâsânî, Zâviye-i Nâre Sofî* = der karye-i Afsar-viran, *Zâviye-i Hacı İsa, Zâviye-i Kirişçi baba, Zâviye-i Memî, Zâviye-i Rükneddin, Ulu Zâviye, Zâviye-i emîr-şâh, Zâviye-i Ketancı baba, Zâviye-i şeyh Alâüddin*), *Dârü'l-Huffâz* (*Dârü'l-Huffâz-ı Çâşnikir Mahmud b. Receb, Dârü'l-Huffâz-ı Şeyh çelebi veled-i Hacı Alâüddin, Dârü'l-Huffâz-ı Hoca Mahmud*), *Dârü'l-Hadis* (*Dârü'l-Hadis-i Çâşnikir Mahmud b. Receb*), *Hânkâh* (*Hânkâh-ı Rahîme Hâtân, Kelender-Hâne* ve muhtelif *Hamamları* (*Hamam-ı Sekiz çeşme, Hamam-ı Molla Fenâri, Hamam-ı paşa* = *Bâbu's-sırr önünde, Hamam-ı Çardaklı, Hamam-ı Molla Velî, Hamam-ı Hâtân* = der

olmak üzere Ereğli⁸⁶ ve Aksaray⁸⁷ gibi Karamanlılara tarafdar şehirlerin müslüman ve bir kısım hıristiyan halkını (= Karamanlı) İstanbul'a sürdüler⁸⁸ (876/1471). İshak Paşa, Varsaklara şiddetle hücum ettiği gibi⁸⁹, Alâiye üzerine yürüyüp sâhibi bulunan Lutfi Bey oğlu Kılıç Aslan Bey'i teslim olmağa iknâ eden Gedik Ahmed Paşa, onu oğlu ve âilesi ile birlikde İstanbul'a gönderdi⁹⁰. Bundan sonra, Karamanlıların elinde bulunan İç-il kalelerinin fethine memur olan Gedik Ahmed Paşa, İshak Bey'in zevcesi, oğlu ve

enderûn-ı kale, *Hamam-ı çifte*, *Hamam-ı mağara*, vakıfları: Tapu Defter., nr. 1, s. 10 v.d.) ve kalabalık bir nüfusa sâhip idi. Krş. Âşık b. Ömer, *Menâzirü'l-Avâlim*, 283^a; *Cihannümâ*, s. 616; Alishan, *Sissozan*, s. 342-349.

⁸⁶ XIV. asır sonu kaynaklarında olduğu gibi, XV, XVI ve XVII. asır kaynaklarında da bâzan *Herakliyye* (حراکلیه, bk. Esterâbâdî, s. 97, 523. Krş. Hasan Rumlu, 94^b) veya *Herakle-i Karaman* (حراکله قرمان, bk. *cihannümâ*, 616) olarak belirtilen Ereğli'nin, XV. asrın ilk yarısında burasını gören Bertrand de la Broquière (bk. *Le Voyage d'Outremer*, nşr. Schefer, Paris, 1892, s. 105. Krş. *Le Voyage de M. D'Armon*, nşr. Schefer, Paris, 1887, s. 147, not. 1, 2, 121) den beri belirtilen toprak duvarları ve birer mescidi hâvi 22 mahallesi, Kâtip Çelebi (bk. *cihannümâ*, s. 616) ve Evliyâ Çelebi (IV, 28-37) tarafından da tasvir edilmektedir. Öşrü, *Medine-i Münevvere*'ye vakfedilen vakıfları hak. bk. *Tapu Defter.*, nr. 415; *Maliye Defter.* 63; *Defter-i evkaf-ı vilâyet-i Karaman*, nşr. F. N. Uzluk, s. 54 v. d.

⁸⁷ Aksaray'ın vakıfları: *Defter-i evkaf-ı vilâyet-i Karaman*, s. 58 v. d.

⁸⁸ Bk. Neşri, s. 205; Âşık Paşa-Zâde, s. 173; *Tevârih-i âl-i Osmân*, Anonim, Bibl. Nat. Suppl. Turc. nr. 1047, 83^a; Sarica Kemal, 81^a; Şikârî, 197; *Cihannümâ*, s. 687. Krş. M. C. Ş. Tekindağ, *İstanbul, İsl. Ans.*, 53, 1959, s. 1206. Vakfiyelerden anlaşıldığına göre, *Lârende* (= Karaman) liler, İstanbul'da Büyük-Karaman (= Çarşamba semti) a, *Kongalılar*, *Küçük-Karaman* (= Fâtih semti) 'a, *Aksaraylılar*. *Aksaray* semtine yerleşmişlerdir. Öte yandan, Karamanlı hıristiyanlar, Yedikule civarına yerleşmişlerdir. Nitekim, Samatya ile Narlı-kapu arasında bulunan Hagios Konstantinos kilisesi «Karamanlılar kilisesi» olarak biliniyordu, bk. Eremya Çelebi Kömürcüyan, *İstanbul Tarihi*, nşr. H. D. Andreasyan, s. 77. Bunlar sonradan Fener ve Kum-kapu'ya dağılmış olup, XVI. asırda henüz Yedikule civarında oturuyorlar idi. bk. N. de Nicolay, *Les Navigations*, Anvers, 1577, s. 239. Karaman'dan gelip İstanbul'a yerleşen ermeniler (msl. *Lârende*'de Kızı'-oğ'u yanında ermeniler mahallesi, bk. *Defter-i evkaf-ı egâlet-i Karaman*, s. 25), 881 (= 1476) de, 384 hâneye sahip idiler, bk. R. Melül Meric, *Birkaç müht. arşiv vesikası*, *İst. Enst. Dergisi*, III, 1937, s. 34.

⁸⁹ Bk. Neşri, s. 205; Âşık Paşa-Zâde, s. 173; İbn Kemal, s. 307; Anonim, nr. 1047, 83^a.

⁹⁰ Bk. Neşri, s. 205-6; Âşık Paşa-Zâde, s. 173-4; İbn Kemal, s. 310 v. d. Krş. Âli, *Kühû'l-Ahbâr*, Üniv. ktp. nr. 5959, 103^b. Alâiye'nin fethi tarihi: Hâmidî, s. 335, str. 12. Kıbrıslıların teşebbüsü: L. de Mas-Latrie, III, *Documents*, 335.

bir kızının⁹¹ sığınmış oldukları Silifke kalesi⁹² ile Pîr Ahmed'in hanımı, oğlu, İshak Bey'in küçük oğlu ve daha babasının sağlığında ölen İbrahim Bey oğlu Mehmed Bey⁹³ kızının sığınmış oldukları Moka (= *Mervan-Hisarı*)⁹⁴ ve Görgös (= *Gorigos*)⁹⁵ müstahkem mevkiilerini birbirini müteâkip zapt etmiştir⁹⁶. Bu kalelerde sâkin pek çok Karamanlı, bu meyanda Pîr Ahmed'in evi, oğlu ve kızının⁹⁷ İstanbul'a veya sürgün olarak Rum-ili'ne gönderildiklerine dâir kaynaklarda kayıtlar vardır⁹⁸.

⁹¹ İshak Bey'in Osmanlılara sığınan bir kızı olduğu (دختر اسحاق بك بن قرمان) anlaşılmaktadır (bk. M. Tayyib Gökbilgin, *ayn esr.*, s. 480).

⁹² İç-il sancağı'nın merkezi olan Silifke, *Söğüt, Eski-Hisar, Kızıl-söğüt, Sarucular, Ak-viran, Ağarlı, Mahmudca* (= burada Boz-Doğan ve Turgud-oğulları ikamet ediyordu, bk. *Tapu Defter.*, nr. 182), *Çavuşlar, Kızılca-bağ, Salar, Mezrea-i Burcak-alâmî* mâhiyelerini ihtivâ ediyordu. Bk. *Ermenak, Gülnar, Mut, Silifke... nâhiyelerinin Tahrir Defter.*, *Maliye*, nr. 31. Karaman-oğullarının vakıfları, *Tapu Defter.*, I, s. 61 v. d.

⁹³ Bk. not. 25. krş. A. S. Erzi, *Belleten*, 70, s. 204, not. 6.

⁹⁴ Bk. Neşri, s. 207; Âşık Paşa-Zâde, s. 176.

⁹⁵ Bugün Si. ifke ile Mersin arasında bulunup *Kız-kalesi* ismile tanınan bu müstahkem kale, Orta Çağ'da bir ticâret merkezi olarakta mühim bir rol oynamış, 1448'de İbrahim Bey tarafından zapt edilerek yeniden tahkim edilmiştir. Kalenin önemi hakkında bk. M. C. Ş. Tekindağ, *Karamanlıların Gorigos seferi* (1367), *TD*, 9, 1954, s. 161 v. d.

⁹⁶ Bk. Neşri, s. 207; Âşık Paşa-Zâde, s. 176; Dursun Bey, 145; İbn Kemal, s. 312 v. d.

⁹⁷ Pîr Ahmed kızı Halime'nin uzun müddet Lârende mahallelerinden *Mahalle-i Çelik*'de oturup 914 (= 1507) de vefât ederek *Erîr Musa Medresesi*'ndeki türbesine defnedildiği malûmdur (Bk. H. Edhem, *TOEM*, s. 879, kitâbe nr. 33. krş. *Münşeat Mecmuası*, Mevlânâ Müzesi ktp. nr. 5154, 32^b).

⁹⁸ Msl. bk. Neşri, s. 207; Âşık Paşa-Zâde, s. 177. Bu arada, Anadolu'nun bu en eski âilesinin affı için müteaddid teşebbüsler yapılmıştır. Bk. Karamânî, 16^b. Uzun Hasan, Tebriz'de bulunduğu bir sırada, yanına gelen Karamanlı devlet ricâlinde biri, Fâtih'in Karaman-ili'ni alıp Pîr Ahmed ve Kasım Bey'i tazyike başladığını anlattıktan sonra, Fâtih'in halasının yardım talep etmek üzere yola çıktığını, fakat yolda öldüğünü (= در راه والده اش بجوار حن پیوست) bildirmiş ve Uzun Hasan'dan yardım istemiş idi, bk. Ebû Bekr-i Tihranî, s. 211, str. 6-13. Bu husûsu te'yid edip Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey'e (= من الدوله) gönderilen farsça mektubda, Fâtih'in halası ve Karaman-oğullarının vâlidesinin (= خداوندکارست) şefâat için yola çıktığını, fakat yolda öldüğünü (= و در راه و غایت یافت) oğlunun ise yanına geldiğini belirttiikten sonra, Uzun Hasan'ın annesinin maiyetinden birini Fâtih'e göndererek, Karamanlıların tazyik edilmemesi ve ülkelerinin taarruza uğrama-

4. Venedik - Ak-Koyunlu müdahalesi

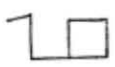
Karaman-ili kalelerinin birer-birer alınıp halkının sürgün edilmiş olduğu bir sırada, Ak-Koyunlu Türkmen Devleti Beyi Uzun Hasan ile 9 Aralık 1463 den beri Osmanlılarla savaş halinde bulunan Venedik Cumhuriyeti, müştereken harekete geçmek üzere anlaşmışlardır.

Bu husûsda müteaddid teşebbüslerde bulunan Uzun Hasan, Venedik Cumhuriyeti, Papalık ve Napoli krallıkları nezdine olduğu gibi⁹⁹, Rodos ve Kıbrıs kralıklarına sefirler ve mektuplar göndererek ittifak teklif etmiş¹⁰⁰, *Türkmân-ili*'nde bulunan Pîr Ahmed ve Kasım Beylerin teşvik ve rehberlikleri ile önce 875 (=1471) de Karaman-ili'ne Zeynel Bey kumandasında kuvvetler

akınını istediği *اکنون استماع افتاد که والد حضرت پادشاهی کس خود را پیش حضرت خداوندگاری فرستاد که مزاحم قرمان نشدند و در اولکای ایشان مدخل نمانند...* belirtilmektedir, bk. Topkapı Sarayı Müz. Arş. nr. 9522 (=11602 nr. lu vesika, mektubun baş tarafıdır). Ayr. bk. *Münşât Mecmuası*, Ayasofya ktp. nr. 3986, Uzun Hasan'ın Kayıtbay'a mektubu, 46^b.

⁹⁹ Venedikliler, daha 1463 de Lazzaro Quirini'yi Uzun Hasan'a göndermişlerdi. Uzun Hasan, bilmukabele, 13 Mart 1464 de Halep-Rodos yolu ile Hacı Mehmed'i (= *Azımamat*) Venedik'e göndermiş, batılılarla birleşmek üzere, teşebbüse geçmiş idi. 1471 de Hacı Mehmed, Murad, Nicolo ve Chefarsa adındaki elçiler Venedik'e gelerek ittifak akd etmek istemişler. papalık ve Napoli kralıkları nezdinde teşebbüslerde bulunmuşlardır. Bu husûslarda bk. E. Cornet. *Le guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, Vienna, 1856. s. 23 v. d., Arthus de Thomas. *Continuation*, II. 102; Vertot. *Histoire des chevaliers de Malthe*, Paris. 1777. III. 41 v. d. (*Azımamat*'ın 100 adamı ile Rodos'da karşılaşılıp, şerefine merâsimler tertip edilmesi). Krş. G. Berchet, s. 1 v. d., 116 v. d.

¹⁰⁰ Bk. Uzun Hasan'ın Rodos Şövalyelerine gönderdiği arapça mektup, Top. Sar. Müz. Arş. nr. 8344; Kıbrıs kralına gönderdiği arapça mektup, Top. Sar. Müz. Arş. nr. 9362. Bu arada, Uzun Hasan, 875 senesi Ra nazarının onunda

Alâî Beg olarak tavsîf ettiği *امیر اعظم افخم افتخار الاسراء فی العالم* veled-i emir Kılıç Arslan Beg'e ismini ve Ak-koyunlu damgasını hâvî (bu damga paralarında da görülüyor, bk. A. Tevhid, *MKIK*, IV, 475,

nr. 931; 478, nr. 933) gönderdiği bir mektubda, azimet dizginini o diyara (= *diyâr-ı Rum*) çevirdiğini فرمودم معطوف دیار معطوف فرمودم diyerek söylemekte ve Bayındır Bey'le gönderdiği hâtiyelerin listesini vermektedir. bk. Top. Sar. Müz. Arş. nr. 3127.

sevk etmiş idi. Ertesi sene Ak-Koyunlu Beylerinden (İdris'de: vezirlerinden) Bektaş-oglu Emîr Ömer Bey Musullu'yu (= Zeno'da: *Amarbei Giusultan Nichenizza*) göndererek Osmanlılar tarafından ipek üzerine gümrük ihdas edilen Tokat'¹⁰¹ yağma ve tahrip ettiren Uzun Hasan'ın¹⁰² yeğeni Bayındır-oglu Yusufca Beg (= Yusufca imirze), yanında Pîr Ahmed ve Kasım Bey olduğu halde, Karaman-ili'ni Osmanlılar elinden almak ve eski sahiplerine vermek maksadı ile Orta-Anadolu'da ilerlemeğe başlamış idi¹⁰³. Bununla beraber, Karaman-ili'nde tutunan Osmanlılar, Şehzâde

¹⁰¹ Bk. *Kanûnnâme-i Sultâni ber müceb-i örf-i osmânî*, nşr. Dr. R. Auhegger - Dr. H. İnalçık. Ankara. 1956. s. 41 v. d. Tokat hak. bk. *cihannümâ*, 628; W. Ramsay. s. 329 v. d., Ritter, *Erdkunde*, XVIII, 111 v. d., Fr. Taeschner, *Das anatolische Wegenetz*, Leipzig, 1924. I. 212. II. 19. Âbideleri: A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, II. *Amasya-Tokat-Sivas*, Paris. 1934. s. 77 v. d.

¹⁰² Bk. Muâli (= Seyyid Mîr Ali b. Muzaffer). *Hünkâr-nâme*. Hazine ktp. nr. 1417, yazılışı: 878. 12^a - 13^b, 183^b; *Yarlık*, nşr. R. R. Arat, *TM*, VI. 1939, s. 303; Karamânî, 16^b; el-Konevî, 67^a; Sarıca Kemal, 83^a, str. 7-8; Âşık Paşa-Zâde, s. 176; Neşri, s. 207; Oruç b. Âdil, s. 127; *Târih-i nesl-i âl-i Osmân*, 189^b; Kıvâmî, *Fetih-nâme-i Sultan Mehmed*, nşr. Fr. Babinger, İstanbul, 1955, s. 211; Ruhî, 156, str. 8-10; Hasan Rumlu, 114^b; O sırada, Fâtih'in hâfız-ı kütübü Tokatlı Molla Lütî, bu şehrin yağma edilmesi haberinin İstanbul sarayında büyük teessürü mucip olduğunu *ان عسكر الحسن الطويل لما اغار بلدة توفاة التي هي* مسقط رأسی و كنت خازن كتب سلطان الاعظم فاتح قسطنطينيه سلطان محمد الغازي *بکتابه* *Şerhü Risâleti fi Mevzû'âtı'l -Ulâm*, Bayezid II. namına, *Mecmua*, Köprülü ktp. nr. 1592, 113^b, str. 13-15) belirttiğinden sonra, Uzun Hasan askerinin mağlûp olacağını bir âyete istinaden farsca bir beyitle söylemiştir:

بشد منہزم عسکر اوزن حسن بدست شیبی ما کہ دست اش سریزا
تاریخ آن بکفتم شاد و باعمرک الله نصرنا عزیزا

bk. *Mecmua*, 113^b str. 18-20. krş. M. Şerefeddin Yalçkaya, *Molla Lütî, Tarih Sem. Dergisi*, II, 1938, s. 38 v. d. Bu arada Kayseri gibi Osmanlılara yeni geçmiş şehirler, Uzun Hasan askerlerine mukavemet etmişlerdir. Nitekim, Fâtih, bu şehir halkının avâriz hânelerini *avâriz-ı divâniye*'den muaf tutmuştur (bk. M. Tayyib Gökbilgin, *XVI. asr başlarında Kayseri şehri ve livâsı*, Z.V. Togan'a Armağan, İstanbul, 1955. Ayr. baskı, s. 5. not. 19. krş. Ruhî, 156^b; Âli, 107^b).

¹⁰³ Bk. *Karaman hâkimi Şehzâde Mustafa'ya isdâr buyruğın berât-ı şerif*, Feridun Bey, I, 1274, s. 279 v. d. krş. Neşri, s. 207; Âşık Paşa-Zâde, s. 177; Dursun Bey, s. 146; İbn Kemal, s. 320-3; Oruç b. Âdil, s. 127; İdris-i Bidlisî, 457^a; Sa'deddin, I, 523; Angioloello, s. 47, 50; Zeno, s. 18.

Mustafa Çelebi ile birlikte hareket eden Gedik Ahmed ve Anadolu Beylerbeyi Davud Paşaların gayretleri ile Ak-Koyunlu taarruzunu durdurmağa muvaffak olarak Bayındır-oğlu'nu *Eflâ-tûn-Pınarı*'nda esir ettiler¹⁰⁴; halkın yardımı ile esir olmaktan kurtulan Pir Ahmed, Uzun Hasan yanına çekildi¹⁰⁵. Bozkırlu (= cemâat-ı Bozkırlu)¹⁰⁶, Varsak, Turgud, Çini¹⁰⁷, Kosun, Burnaz-oğlu¹⁰⁸, Boz-Doğan¹⁰⁹, Gündüz (= Avşar), Koştumur¹¹⁰, Adalu-oğlu ve Gögez boy ve oymaklarının yardımı ile hareket eden Kasım Bey ise, Mustafa Çelebi ile savaşmak sûretiyle¹¹¹, *İç-il*'de tutundu¹¹².

¹⁰⁴ Bk. *Yusufca Mirzâ'nın mağlûbiyeti hakkında farsca mektup*, Top. Sar. Müz. Arş. nr. 9195; Feridun Bey, I. 278-280. krş. Âşık Paşa-Zâde, s. 177; Oruç b. Âdil, s. 127; İdris-i Bidlisi, 459^a; Ruhî, 157^a; Hasan Rumlu, 115^a; Angiolello, s. 44. krş. Ath. Com. Hyspilotès, s. 460. Uzun Hasan'ın Karaman-ili'ne gelen Mustafa Çelebi'nin İran'a yürüyeceğinden endişeye düştüğüne dair Ahî Karaca imzası ile *Dîvan-ı Hümâyûn*'a gönderilen arıza'da (bk. Top. Sar. Müz. Arş. nr. 7076), Ak-koyunlu Beyinin mağlûbiyete müteessir olduğu belirtilmektedir (str. 2-3).

¹⁰⁵ Bk. Angiolello, s. 41. 44; Ramusio, *Navigazioni e Viaggi*, II, Venegia, 1583 (= *Viaggio di Iosafa Barbaro nella Persia*, s. 99).

¹⁰⁶ Bk. Baş-Vekâlet Arş. *Maliye Def.* nr. 537, s. 151. Krş. nr. 6890, s. 45; nr. 16126, s. 49.

¹⁰⁷ Kögez-oğlanları (y. bk.) ile müşterek yurd tuttıkları zikredilen Çinilerin *karge-i Kınık*'da oturdukları bilinmektedir, bk. *Tapu Def.* nr. 32, s. 45.

¹⁰⁸ *Niğle*'ye tâbi *Karacı-dağ*'da oturuyorlardı, bk. *Maliye Def.* nr. 537, s. 69.

¹⁰⁹ *Hasan-dağı*'nda (y. bk.) sâkin olan Boz-Doğanlar (bk. *Tapu Def.* nr. 32), sonradan *Alâiye* (bk. *Tapu Def.* nr. 392) ve *Koşhisar* taraflarına (bk. *Maliye Def.* nr. 567, s. 19) dağılmışlardır (sonradan: Yörükân-ı Boz-Doğan, bk. *Maliye Def.* nr. 6890, s. 14 v.d. nr. 16126, s. 4). Bunlardan Boz-Doğan Ağa'nın Lârende kalesi burcunda 758 tarihli kitabesi hak. bk. H. Edhem, *TOEM*, s. 707. krş. Dr. Azmi Avcıoğlu, *Karaman'da kale ve sar bakiyesi*, *Konya Mec.* s. 1937, s. 499.

¹¹⁰ Lârende tarafında *siyah* denilen Eski-il kazası mezrealarında ikamet ediyorlardı (bk. *Tapu Def.* nr. 32 s. 44), sonradan, Niğde'ye gitmişlerdir, bk. *Tapu Def.* nr. 392. krş. Neşri, s. 225. Ayr. bk. *Cihannümâ*, s. 602.

¹¹¹ Nitekim, Fâtihin ümerâdan Yapa-oğlu Ali'ye 878 senesi cemâdü'lâhîrinde gönderdiği mektupdan anlaşıldığına göre, Mustafa Çelebi'nin lâlâsı İsmail Bey, Kasım Bey'le savaşmış (= oğlum Mustafa lâlâsı kulam İsmail Karaman-oğlu Kasım'la buluşacak..., bk. Top. Sar. Müz. Arş. nr. 6457, str. 3-4), Lârende kalesi muhâfızlarına cenk için verilen zırhlar gayp olmuş idi.

¹¹² Bu sırada Kasım Bey'e intisap ettiğini tahmin ettiğimiz Nizâmî:

Şükr kim Sultan-ı gerdûn-haşmet ü encüm-haşem
İzz ile basdı bisât-ı saltanat üzre kadem

Öte yandan, Caterino Zeno'yu, kendisini İran Şâhi addeden Uzun Hasan¹¹³ nezdine gönderen Venedikliler¹¹⁴, Kasım Bey'in İç-il'de tutunduğu, Osmanlıların savaşa hazırlandığı bir sırada (= Haziran-Temmuz 1473), Ak-Koyunlu Türkmen Beyine teslim edilmek üzere hazırlanan mühimmat ve ateşli silâhlarla memlû iki gemiyi Giosafat Barbaro nezâretinde Kıbrıs¹¹⁵ ve Karaman sahilleri'ne yollamışlar¹¹⁶, Osmanlılar aleyhinde olmak üzere Moskova prensi Ivan III ile Altun-Ordu Hânına bir sefâret hey'eti göndermişlerdi¹¹⁷. Bu arada, Uzun Hasan'a vâdedilip Pietro Mocenigo'nun kumandası altında teşekkül eden 47 Venedik, 18 Napoli, 2 Rodos, 5 Kıbrıs ve Cardinal-Légat'ın idâresinde 15 papalık gemisinden mürekkep haçlı donanması, önce Antalya'yı (Ağ. 1472), sonrada İzmir'i (13 Eyl. 1472) zapt ve yağma etmesini müteâkip Karaman sahilleri'ne gelmiş ve Silifke'yi muhâsara eden Kasım

kasidesi ile bu Karaman Beyi'ni bir kurtarıcı olarak karşılamıştır, bk. H. İpekten s. 99, str. 1., s. 103, str. 42. krş. Eğridirli Haçî Kemal, *Câmî'ü'n-Nezâir*, yazılışı: 918, Bayezit Umûmî ktp. nr. 5782, s. 448.

¹¹³ Bk. Maurice de la Châtre, *Histoire des papes*, Paris, 1844, VI, 254. Esâsen. muâsir kaynaklarda Uzun Hasan'a Sofi denildiği gibi (msl. bk. Théo. Spandouyn Cantacasin, *Petit traicté de l'origine des Turczs*, nşr. Schefer, Paris, 1886, s. 37; L. de Mas-Latrie, *Histoire des Archevêques Latins de l'île de Chypre*, Gênes, 1882, s. 93), bizzat Uzun Hasan, bir mektubunda kendisini kısıraların halefi olarak gösteriyordu, bk. Top. Sar. Müz. Arş. nr. 11485. krş. İdris-i Bidlisi, 456^a, str. 15 (حسن بيك دارای عجم). Öte yandan, Fâtih, Uzun Hasan'a gönderdiği bir mektupda, ona: سردار عجم خان اعظم كيخسرو يکانه فریدون زمانه حسن خان سین dem ektedir, bk. *Münşeat*, Üniv. ktp. nr. 5738, 24^a; Tâcî-Zâde Câfer Çelebi, *Münşeat*, Mevlânâ Müz. ktp. nr. 4935, 7^b; *Münşeat*, ayn. Ktp. nr. 2253, 43^b.

¹¹⁴ Bk. *Travels in persia*, «A narrative of Italian travels in persia in the fifteenth and sixteenth centuries» nşr. Charles Grey, bk. *The Hakluyt Society Works*, XLIX, London, 1873, s. 11.

¹¹⁵ 17-27 Nisan 1473 tarihlerinde Kıbrıs'da *Famagouste* (= *Magosa*) dı bulunan Barbaro'ya, Kıbrıslılar müşkilât çıkarmışlardır, bk. L. de Mas-Latrie, III. *Documents*, 333 v. d.

¹¹⁶ Bk. Giosafat Barbaro, *Viaggio (Viaggi fatti ...)*, nşr. Aldine, Venegia, 1549, s. 22); Giovanni Battista Ramusio, *Navigazioni e viaggi*, Venegia, 1583, II: *Viaggio di Iosafa Barbaro nella Persia*, s. 99; Coriolano Cippico (= Haçlı donanması kapudanlarından), *Della Guerre de'Veneziani nell'Asia dal mccc lxx al mccc lxxiii*, *Libri tre*, Venedig, 1796, s. 34. krş. G. Berchet, s. 11.

¹¹⁷ Bk. Enrico Cornet, *Le guerre dei Veneti nell'Asia 1470-1474*, *Documenti Cavati dall'Archivio ai frari in Venezia*, Vienna, 1856, s. 98.

Bey'e (= *del signor cassambec*) yardım etmiştir. Gerek bu kalenin ve gerekse Sicilyalı Mustafa adında bir mühtedinin elinde bulunan Sikin (= *Sygi* = *Sıgın*)¹¹⁸ ve İsmail tarafından müdâfaa edilen Görgös gibi eski Karaman kalelerinin geri alınmasında faal bir rol oynayan Mocenigo¹¹⁹, Provveditore Vettore Soranzo'yu Karaman Beyinin yanına göndermiş (Ağ. 1473)¹²⁰, Kasım Bey, minnettarlığını ifâde için mezkûr Amirale cins bir at ile bir pars hediye etmiş idi¹²¹.

5. Karaman-ili'nin kat'i olarak ilhâkı

Bununla beraber, 11 Ağustos 1473 (= 19 Rebi I. 878, çarşamba) de Otluk-beli (= *Üç Ağızlı*, Tercan'da: *Başkend*) savaşını kazanmak sûretiyle Fırat nehri berisindeki Anadolu toprakları üzerinde tam bir hâkimiyet kuran Fâtih, elçisi Mevlânâ Ahmed Bekrici vasıtası ile kendisine mürâcaat edip bundan böyle Osmanlı ülkesine tecâvüz etmeyeceğini te'min eden Uzun Hasan'ı bertaraf etmesini müteâkip¹²², oğlu Şehzâde Mustafa Çelebi ile Gedik

¹¹⁸ Bk. Cippico, s. 41. krş. N. Jorga, *GOR*, II, 283.

¹¹⁹ 1476 da ölen Mocenigo'nun *Venedik'de San Giovanni e Paulo kilisesi'nde* bulunan mezar kitâbesinde, bu seferle ilgili olarak: «... qui Asia a faucibus Hellespontii usque in cyprum ferro ignique vastata. Caramanis regibus venetorum sociis...» ibâreleri okunmaktadır. bk. Berchet, s. 12, not. 1; J. von Hammer, *tre. III*, Zeyl, 287.

¹²⁰ Gorigos ve Silifke vasıtasıyla Karamanlılara yardım eden Venedik sefirleri ile Kasım Bey arasında teâtî edilen mektuplar hak. bk. Giosafat Barbaro, *Lettere al Senato Veneto di Giosafatte Barbaro, ambasciatore ad usunhasan re di persia, tratte da un codice originale dell'i. r. biblioteca di Vienna e annotate per Enrico Cornet*, Vienna, 1852, s. 31, 53, 64, 121; Ramusio, *Navigazione Viaggi* II, 100. Karaman-Venedik münasebetleri hak. bk. Iacomo Bosio, *Dell'istoria della sacra religione di S. Gio. Gierosolimitano*, Roma, 1629, II, 333; Angiolello, 37-38; Artus de Thomas, *Continuation*, II, 102; Vertot, III, 40; L. de Mas-Latrie, III, *Documents*, 338. krş. G. Berchet, 12; W. Hinz, s. 53; Fr. Babinger, *Mahomet II*, s. 379.

¹²¹ Bk. Coriolano Cippico, s. 45; Angiolello, s. 37-38. krş. Berchet, s. 12.

¹²² Bk. Top. Sar. Müz. Arş. nr. 4476, 9196, 3130, 8335. krş. Muâli, 53^a; Ruhî, 134^a. Bununla beraber, Uzun Hasan'ın ahdına vefâ etmiyerek Venediklilerle yeniden temasa geçtiği anlaşılmaktadır. Nitekim, Osmanlıların yanında Memlûkları da hedef tutan bir mektup (مشوا علی ابن عثمان و سلطان مصر) bk. İbn İyâs, II, 145, str. 9-12), Memlûk elçisinin eline geçtiği gibi, bizzât Fâtih Hüseyin Baykara'ya mektup göndererek Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak için iki

Ahmed Paşa'yı Karaman-ili'nin yeniden zapt ve fethine me'mur ettiğinden, *Çanakale Boğazı'nı* geçip İstanbul'u alacaklarını ilân eden Venedikliler¹²³, acele ile, Karaman sahilleri'ni terk etmek zorunda kalmışlardır¹²⁴.

Öte yandan, sür'atle Karaman-ili'ne yürüyen Gedik Ahmed Paşa, Otluk-beli'nde Zeynel Mirzâ maiyetinde, sol kolda hazır bulunup savaşı müteâkip *İç-il'e* firâr eden Pîr Ahemd'i¹²⁵ Lârende civarında mağlûp ederek Ermenek'i hücum ile zapt etmiş¹²⁶, il ve

tarafdan harekete geçmeği teklif etmiş (bk. Feridun Bey, I, 285, str. 11-17), kendisini sulha iknâ eden Mahmud Paşayı'da (bk. *Uzun Hasan'ın Mahmud Paşa'ya mektubu*, *Münşeat*, Hafid ef. ktp. nr. 326, 135^b - 136^a), *İstanbul'a döner-dönmez* azletmiştir. bk. G. Berchet, s. 7 v. d : 17-20. krş. M. C. Ş. Tekindağ, *Mahmud Paşa*, *Isl. Ans.*, VII, s. 188.

¹²³ Fâtih, Uzun Hasan'a karşı yürümeden evvel, Venediklilerin muhtemel bir taarruzuna karşı İstanbul'u tahkim, surları da takviye etmiş idi, bk. *Magyar Diplomacizai Emlékek: Mátyás Király korából*, Budapest, 1877, II, 246. krş. G. Berchet, s. 13.

¹²⁴ Bk. Giosafat Barbaro, *Lettere al Senato Veneto*, s. 80. krş. W. Hinz, s. 53. Venediklilerin bu şark seferi hak. bk. E. Cornet, s. 98 v. d; Fincati, *L'armata di Venezia dal 1470 al 1474*, *Archivio Veneto Ao XVII. fasc. 67*, s. 31-73, Venedig, 1887. Fazla bibliyografya için bk. Kretschmayr, *Geschichte von Venedig*, Gotha, 1920, II, 634 v. d.

¹²⁵ Bk. *Fâtih Sultan Mehmed'in Yarığı*, nşr. R. R. Arat, *TM*, VI, 1939, s. 304. Halbuki, gerek Angiolello (s. 52) ve gerekse Muâli (34^a), sağ kolda bulunduğunu tasrih ederler. Ayr. bk. Neşrî, s. 211; Âşık Paşa-Zâde, s. 180; İdris-i Bidlisî, 465^b; Hasan Rumlu, 118^b.

¹²⁶ Bk. Âşık Paşa-Zâde, s. 208; İdris-i Bidlisî, 472^b. krş. Hasan Rumlu, 118^b. Ayr. bk. Velîyüddin oğlu Ahmed Paşa (ölm. 1497) *Divân'ında munderic tarih manûzmesi*:

Ömerâ saflarını âsaf-ı devrâna koşup
Karaman fethine emr itdi Süleymân-ı zamân
Sâhib-i kal'a-güşây Ermeneg'ün kal'asını
Kahrile kal'idüben kondî hemîn aldı hemân
Devlet âsârını bu vechile ferhunde görüp
Ehl-i diller dedî târihini feth-i Karaman.

Bk. *Divân*, Üniv. Ktp. nr. 2949, 130^a, str. 8-10. krş. M. Kemal Özergin, *Ahmed Paşa'nın tarih manzumeleri*, *Türk dili ve Edebiyatı Dergisi*, X, 1960, s. 177. Değişik diğer bir tarih manûzmesi: Basîrî (= ölm. 1534), bk. *Mecmua*, I, Koyun-oglu Ktp. 25^a. Bu sıradaki Ermenek'in mahalleleri, karyeleri ve mezreaları hak. bk. *Tapu Deft.*, nr. 1, 31, 83, 182, 415. Tarihi ve tasviri: M. C. Ş. Tekindağ, *Ermenek*, *Isl. Ans.*, IV, 316-7.

utustarını dağıtarak beylerini esir etmiştir¹²⁷. Zevcesi ve hazineleri ile gayet sarp bir mevkide bulunan *Mennan* (= *magnan*) kalesi¹²⁸ ne sığınan Pîr Ahmed, mukabil dağda harekâtı tâkip ettiği bir sırada, kale muhafızı Yusuf'un Gedik Ahmed Paşa tarafından iknâ edilip kaleye muhtelif renkte Osmanlı bayrakları çekilmesi üzerine, intihar kasdı ile, kendini uçuruma atmış ve maiyeti tarafından güçlkle kurtarılmıştır. Bununla beraber, daha Ermenek'te iken ishalden muztarip bulunan Pîr Ahmed, hiç bir tıbbî müdâhalenin yapılamadığı bu arızalı mıntakada, yaşlı bir kadının hazırladığı ilâcı içmiş, çok geçmeden, daha da hastalanarak vefât etmiştir. Teçhîz ve tekfîn edilen cesedi, kardeşi Kasım Bey tarafından büyük cedleri Nûre Sofî'nin mezarı yanına defnedilmiştir¹²⁹. Bu arada, Karamanlıların son mukavemet merkezlerinden sayılan Sllifke, Gedik Ahmed Paşa'ya kapılarını açtığı gibi, Atmaca Bey tarafından müdâfaa olunan Develi (= *Karahisar*=*Yeşil-Hisar*: *Città del paese di Tas una terra*) de hasta olarak

اما لشکر سلطانی تمام ایل و الوس قرامانیان را در معرض نهب و غارت¹²⁷
bk. İdris-i Bidlîsi, 472^b, str. 17-18. krş. Âlî, 110^a.

¹²⁸ Eski *Manicum* (= *Manion*) kalesi olup, Karamanlılar, 1259, 1262 senelerinde bu kaleye hücum etmişlerdi. bk. Alishan, *Sissouan*, s. 345-6. Kalenin metaneti (مینان قلعه‌سی که حصن و بر بروج متین ایدیکه حصاننده اتفاق وار ایدی) Âlî tarafından belirtilmektedir (110^a).

¹²⁹ بعد از تجیهز و تکفین اورا بقرب مزار جد اعلاى ایشان بنورالدين صوفى مشهورست
bk. İdris-i Bidlîsi, 475^a: str. 1-2. Nûre Sofî'nun *Mut* kazasına bağlı *Sinanlu karyesi*'nin *mezrea-i Değirmenlik*'de bulunan türbesinde medfûn olduğunu bildiğimize göre (bk. *Tapa Deft.*, nr. 1, s. 57. vakfın sûreti: *Türbe-i Nûre softi cedd-i âlây-ı âl-ı Karaman medfûn der mezrea-i Değirmenlik tâbi-i nevâhi-i Mûd*, H. Edhem, *TOEM*, XI, 701, ancak tahmin etmektedir), Pîr Ahmed burada medfûndur. Ancak, İdris-i Bidlîsi'nin eksik türkçe tercümelerinden (meselâ bk. Sa'dî trc. Top. Sar. Müz. ktp. nr. 196) istifâde eden müellifler, Pîr Ahmed'in *Bayburd*'ca (I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, II, 107; Dr. Selâhaddin Tansel, *Osmanlı kaynaklarına göre Fâtih Sultan Mehmed'in siyasi ve askerî faaliyeti*, Ankara, 1953, s. 297), *Tarsus*'da (bk. Hasan Rumlu, 119^a, str. 15-19; Sa'deddin, I, 549. krş. Fr. Babinger, *Mahomet II*, 333, 370), *Şam*'da (bk. Âlî, 110^b; Müneccim-başı, III, 29. krş. N. Jorga, *GOR*, II, 167) hattâ Uzun Hasan yanında öldüğünü kabul etmişlerdir. Bu arada Pîr Ahmed'in *Mennan kalesi*'nin surlarından atıldığını iddia eden J. von Hammer (trc. III, 136) ile Uzun Hasan'a sığındığını ileri süren müelliflere'de işâret edelim (msl. bk. M. H. Yınanç, *Gedik Ahmed Paşa*, *Isl. Ans.*, I 195. krş. I. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1937, s. 7).

sefere çıkan Karaman Vâlisi Şehzâde Mustafa'ya teslim olmuştur¹³⁰. Bu kalelerin zaptı üzerine, Şehzâde ile Gedik Ahmed Paşa, müstahkem *Lülüe*¹³¹ yi muhâsara etmişler, top ateşine alışkın olmaları muhafızların teslim olmaları üzerine, kaleye Osmanlı askeri yerleştirmişlerdir. Bununla beraber, Angioiello'dan anlaşılacağına göre (s. 70), Gedik Ahmed Paşa, Mustafa Çelebi'nin ölümü üzerine bir müddet Toroslari ve bu havâlideki cemâatleri kontrol mak-sadiyle Lârende (= *Città di Loranta*) de oturmuş, 879 (=1474) da Karaman Beylerbeyliğine getirilen Bosnalı Mehmed Paşa'da Kasım Bey'le zaman-zaman savaşmak zorunda kalmıştır¹³². Bununla beraber, Kasım Bey'in son savaşları müteâkip, önce *Taş-ili*'ne, sonrada, Memlûk Sultanlığına sığınmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Fâtih, 881 (=1476)de, Memlûk Sultanı Kayıtbay'a mürâcaat etmiş ve *Dârül-Hilâfeti Kostantaniyye*'den gönderdiği bir mektupla ağır bir lisanla itham ettiği Kasım'ın, bağlı olarak, iâdesini talep etmiştir¹³³. Öyle anlaşılıyor ki, 881 (=1476) tarihinde,

¹³⁰ Bk. Angioiello, s. 63-64. krş. Hasan Rumlu, 119^a. Develü zeâmetinin Alâüddeve'nin tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır. Bk. *Maliye Deft.*, nr. 567, s. 151.

¹³¹ IX. asırdan beri *Lulon* (= *λουλον*) isimle bizans kaynaklarında mezkûr *Lülüe* (bk. Alishan, s. 177 v. d.), bugün *Ulukışla* (Kanûnî devrinde değil, 888 =1483 senesinde tanzim edilen *Defter-i evkaf-ı Karaman*, M. Cevdet, O, 116, 105, str. 18-19 ve 889-893 tarihli *Maliye Defteri*'nde, nr. 567, s. 87, str. 3, s. 88, str. 2, 9, tasrih edildiği vechile Şücâeddin'e tâbi bir karye. قرية الوقشلا تابع شجاع الدين idi) nin şarkında bulunan *Ihsan Gâzili* (= Hasan Gâzî) isminde ehemmiyetsiz bir köydür. Müellifler, ezeümle, W. Ramsay, yerini tesbit edemiyerek, bâzı kalelerle karıştırmaktadır (bk. *Historical Geography of Asia Minor*, s. 351. krş. Le Strange *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 150). Öte yandan, Selçûkiler zamanında para basılan *Medine-i Lülüe* (bk. A. Tevhid, *TKIK*, IV, 313, nr. 675, s. 314, nr. 676, 677, 678, 679) ile *Ma'den-i Lülüe* (bk. A. Tevhid, IV, s. 315, nr. 680-2) yi birbirine karıştırmamak lâzımdır. Bu senelerde bir Venedik sayyahu: «*una Città fortissima nominata Lula* (bk. L. Alishan, 118), ile Angioiello tarafından: «*massime al monte com'e Lulla*, s. 41» olarak belirtilen kalenin ismi Dursun Bey'de, Aynî gibi, اوله şeklini almıştır (krş. Âşık b. Ömer, 288^b. Kâtip Çelebi'de اوله olarak belirtilen kale (bk. *cihannümâ*, 615) nin J. von Hammer'e *Loulghé* şeklinde itikal etmiştir, bk. *Hist. de l'emp. ottoman*, Paris, 1833, III, 142. Fazla malûmat için bk. M. C. Ş. Tekindağ, *Lülüe*, *Isl. Ans.*, VII, 109-111.

¹³² Bk. Hasan Rumlu, 120^b; Âlî, 111^a.

¹³³ ان اولاد قرمان المرودين المرجومين ... لکنه بقى منهم واحد حام حول
دائرة الفرار كشجرة حسنة اخشب من فوق الارض مالها من قرار وهو قسم القسم

Karaman-ili'ni kat'i olarak ilhak eden Osmanlılar, bu bölgeye dâhil şehirlerin evkafını tesbit etmişlerdir¹³⁴.

Karaman-ili şehir ve kalelerinin birer-birer zapt edildiği bir sırada ânî olarak vefât eden Şehzâde Mustafa Çelebi¹³⁵'nin yerine Karaman Vâililiğine getirilen Şehzâde Gıyâsü'ddin Cem Çelebi¹³⁶, şuraya-buraya dağılan cemâat beyleri ile olduğu gibi Kasım Bey'le de dostluk te'sis etmek sûretiyle onların kalbini kazanmıştır¹³⁷. Nitekim, Fâtih'in ölümü üzerine kardeşi Bayezid'le mücadeleye girişen Cem Çelebi'yi gerek Bursa yürüyüşünde ve gerekse Mısır'a ilticâsı sırasında (= 1481) destekleyen cemâat beyleri, onun teesürüne iştirâk ettikleri gibi¹³⁸, Kasım Bey de, maiyetinde Turgudlu, Varsak, Özer, Kosun ve Kara-Isalu cemâatleri olduğu halde, Konya'ya yürümüş, yeni Karaman Vâlisi Şehzâde Abdullah Çelebi ile Karaman Beylerbeyi Hadım Ali Paşa'nın kuvvetlerini Mut yakınında *Pervâne Sahrası*'nda mağlûp etmiştir. Bununla beraber, Bayezid II. in emri ile hareket eden Gedik Ahmed Paşa önünden çekilerek Taş-ili'ne sığınan Kasım Bey, Osmanlıların Varsaklara hücum ettiği bir sırada¹³⁹, Rodos'a elçiler göndermiş (= 12 Kasım) ve Pierre d'Aubusson'dan 5 kalyon mühimmat ve asker talebinde bulunmuştur. Ancak, Gedik Ahmed Paşa'nın harekâtı üzerine,

... الاهل الرشاد السداد المتقسم على الثر والمار العناد
nr. 5848.

¹³⁴ 881 Ramazan (= 18 Aralık 1476), bk. *Defter-i evkaf-ı eyâlet-i Karaman*, ngr. F. N. Uzluk, Ankara, 1958.

¹³⁵ Bk. Ahmed Paşa, mersiye: *Divân*, 34^a, str. 8-9; 35^b, str. 2-3. Mustafa Çelebi hak. bk. M. Cavid Baysun, *Isl. Ans.*, VII, 689-690. krş. Hasan Rumlu, 120^a.

¹³⁶ Bk. Karamânî, 16^a; Ahmed Paşa, *Divân*, 35^b v. d., Bayezid II tarafından gönderilen tebriknâme. *Fâtih devrine ait Münşât Mecm.*, s. 97, nr. LXIX: s. 99, nr. LXX. Ayr. bk. *Vâkı'ât-ı Sultan Cem*, *TOEM*, ilâve, 1330, s. 1 v. d.

¹³⁷ Bk. Angiolello, s. 178; Arthus de Thomas, *continuation*, II, 180 v. d. Cem'in Konya'daki hayrâtı: *Defter-i evkaf-ı Karaman*, M. Cevdet, O. 116, 14^a; M. b. Ramazan, *Kavânin-i Örfiyye-i Osmânî*, 61^a; 6 senelik vâililiği sırasında verdiği nişânlar: *Defter-i evkaf-ı Karaman*, 26^b (*Konya'da Zâviye-i Fahrünnisa'yı tasarrufunda bulunduran Şeyh Üveys'e nişân*), 36^b; 50^a. Krş. Şikâri, 198.

¹³⁸ Bk. *Vâkı'ât-ı Sultan Cem*, *TOEM*, 1330, s. 3, str. 14-15. krş. Ruhî, 170^a.

¹³⁹ Bk. *Fetihnâme-i Ebû'l-Hayr*, *Bibl. Nat. Anciens fonds Turcs*, nr. 117, 143; Oruç b. Âdil, s. 132; Angiolello, s. 177 v. d. krş. Beaufort Francis, *Karamania, A Brief description of the South Coast of Asia Minor*, London, 1813, s. 213 v. d. Ayr. bk. M. C. Ş. Tekindağ, *Isl. Ans.*, VI, 327.

Rodoslular tarafından vâdedilen yardımı alamamış¹⁴⁰, Cem'in yeniden Anadolu'ya girdiği bir sırada, onu Adana'da karşılayarak, maiyetinde Varsak, Turgut-oğlanları ve Boy Beyleri olduğu halde, Konya muhâsarasına iştirâk etmiştir¹⁴¹. Bütün teşebbüslerinde hiç bir muvaffakiyete nâil olamayan Kasım Bey, Cem'in Rodos'a ilticâsından sonra, Bayezit II. ile uyuşmuş ve yaptığı bir anlaşma gereğince, Osmanlıların himâyesinde, vefâtına kadar¹⁴², İç-il'in bir kısmında emîrlik etmiştir. Buna rağmen, Cem'e yardım etmesi yüzünden, Kasım Bey'i aslâ affetmeyen Bayezit II., ilk fırsatta bu Karaman Beyinin tarafdarlarını dağıtmış, Karaman-ili'ni, kat'i olarak, Osmanlı eyâleti haline getirmiştir¹⁴³.

Karamanlıların husûsî tarihi sayılan Şikâri, Kasım Bey'in üç oğlu ve bir kardeşi ile birlikte Bayezid tarafından zehirletildiğini bildirir ki, bu husûs, Cem'in batıya ilticâsından sonra Kasım Bey'e intisap ettiği bilinen Aynî (= el-Huseynî eş-Şâfi'i et-Tirmizî)¹⁴⁴ tarafından da te'yid edilmektedir. Bu müellife göre, Kasım Bey'i öldüren Aksaray Kadısıdır¹⁴⁵. Öyle anlaşılıyor ki, Aynî'nin, *Sultan*,

¹⁴⁰ Bk. I. Bosio, II, 456. krş. Thvasne, *Djem-Sultan fils de Mohammed II.*, Paris, 1892, 45 v. d.; S. N. Fisher, *The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512*, Urbana, 1948, s. 25.

¹⁴¹ bk. Neşri, s. 221; Oruç b. Âdil, s. 132; Âli, 137^a; Angiolello, s. 181. krş. S. N. Fisher, s. 26.

¹⁴² 888 (= 1483), bk. H. Edhem, *TOEM* sene, 3, 1328, s. 874, kitâbe nr. 31; Aynî et-Tirmizî, *Divân*, 55-57: رحمت المفسط تواريخ اجرد اولدى تاريخى

¹⁴³ Bk. Arthus de Thomas, II, 188-9. Nitekim, Baş-Vekâlet Arşivinde mevcûd defterler, umûmiyetle, Bayezid II. devrine ait olup, *Defter-i atik* (= *defter-i köhne*)-lere istinaden kaleme alınmıştır. Msl. bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman ve Kayseriye*, M. Cevdet, O, 116/1, yazılışı: 888 (= 1483). krş. I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilâtına Medhal*, İstanbul, 1941, s. 164 v. d.

¹⁴⁴ Bk. *Divân*, Türk Yazm. Mevlânâ Müz. ktp. nr. 2406, s. 294-3,

يزيدى آقبرآ قضيبى معلون حسينك نكك وردى بجاغين
بو ظلمى كرمدى بر كسه داخى دزدلن حق كزك قارا و آغين
بكا عدل ايله اى شه باشكيچون ائبى كس انك طفره اياغين
Bk. *Divân*, s. 58. Şikâri, Kasım Bey'in, kethüdâsı Hocaddin (= Hocandi-oğlu) tarafından, otuz bey le birlikte, *Kesdel yaylağı'nda* zehirlendiğini kaydeder, s. 203:

صوبوب جام اجل نساقيه دوران آنى نوش ايلدى آل قرمان
كذب پس بونلك دور زمانى اجل چون كسبه ويرمن آمانى

Mirzâ, Sâhib-Kıran, Şâh, Dârâ, Yûnân (= Karaman) Beyi, Emîr-ür'l-ümerâ ve'l-ermen lâkablari ile tavsîf edip hakkında terci'-i bend şeklinde bir mersiye yazdığı Kasım Bey'in ölümü ile Karaman Beyliği sona ermiştir¹⁴⁶.

Karaman-ili, Bayezid II. devrinde (888=1483), sahil kısmı *İç-il* (=Sancak) ve merkezi *Konya* olmak üzere *hâric* tâbir olunan iki kısımdan ibâret bir vilâyet (= *Eyâlet-i Karaman*) haline getirilmiş¹⁴⁷, ellerinde bir iki babadan kalma Tapu senedleri (= *berât, huccet, nişân, misâl*) olup, Karaman-oğulları zamanında bâzı timâr (= *iktâ*) lara sâhip oldukları, erâzi ve nüfusun tahriri ile anlaşılan âileler (= *Sipâhiyân-ı Vilâyet-i Karaman*)¹⁴⁸, sonradan Fâtih, Şehzâde Mustafa, Cem ve Şehzâde Abdullah'a tecdid ettirmek veya

Esâsen, İbrahim Bey'in sağında medfûn bulunan Kasım Bey'in mezar kitâbesinde: *رحمة الله على السيد المحتاج الى رحمة الله*

TOEM, s. 874, str. 2.

¹⁴⁶ Bk. *Divân*, 55-57. Krş. *Continuation*, II, 189. Kasım Bey'in Uzun Hasan oğlu Yâkub Bey yanına kaçtığına rivâyet eden müellifler hak. bk. Münecim-baş, III, 29; Râzî-zâde Münib, *Fihrist-i Düvel*, 51^b. krş. A. Tevhid, *MKIK*, IV, 372.

¹⁴⁷ Bk. *Evkaf Deft.*, nr. 1; *Timâr Deft.*, nr. 58; *Maliye Deft.*, nr. 6890, 567. krş. *Kavânin Mecmuası: Kanûnnâme (= erâziye müteallik olup 1017 senesi Zilkâ'desinin 11. gînü arzolanmıştır*, bk. I. Koyunluoğlu ktp.); Ayn-î Ali, *Kavânin-âl-i osmân der hulâsa-ı mezâmîn-i defter-i Divân*, İstanbul, 1280, s. 15 v. d., Kâtip Çelebî, *Cihannümâ*, s. 15. Filvâki İbrahim Bey'in mektublarıyla mukarrer olan (= *مقرر شد باشد*) *Defter-i evkaf-ı vilâyet-i Karaman*, 881/1476 de tanzim edilmiş ise de, çok eksik olan bu Defter (nşr. F. N. Uzluç, s. 9 v. d.), 888/1483 de Bayezid II in emri ve Murad Çelebî b. Hamza Bey ve el-Kâtib Mehmed'in delâletile yeniden tanzim edilerek, *Karaman vilâyetin*'de, bu âileden kalan mebânî ve müesseselerin evkafı tesbit edilmiştir, bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman ve Kayseriye*, M. Cevdet O. 116/1, s. 2.

¹⁴⁸ Umûmiyetle, eski defterlere (*defter-i köhne = defter-i atik*) istinâden kaleme alınan bu defterlerde, âilelerin kimlerden *berât, nişân, veya huccet* aldıkları tasrih edilmiştir. Meselâ, 929-30 da tanzim edilen *Tapu Defteri*'nde (nr. 392), Karaman-oğulları zamanında tanınmış âilelerin (= *Sipâhi-zâle*) oğullarına intikal eden timâr ve zeâmetleri aynen muhâfaza edilmiştir. Nitekim, bu defterde, Pîr Ali veled-i Pîr Hasan, Bonsuz, Âbit veled-i Mehmed b. Turkal, Erdoğan ve İl-Aldı'nın *Konya* ve civarındaki timârları ile Abdurrahman veled-i Derviş b. Kutluşah, Karaman veled-i Divâne Karaman, Mustafa veled-i Mehmed b. Gögez, Bulgar, Erdoğan evlâdından Emelüddin, Seydi Ahmed, Paşa Bey, İmre veled-i Kutluşah'ın *Lârende*'deki timârları kaydedilmiştir. Ayr. bk. *Maliye Deft.* nr. 567; *Tapu Deft.*, nr. 392; *Defter-i evkaf-ı Karaman ve Kayseriye*, M. Cevdet, O. 116/1.

yeni berât ve nişânlar almak sûretiyle, bu imtiyazlarını osmanlılar zamanında da muhâfaza etmişlerdir¹⁴⁹. Bilhâssa, köhne defterlerde (= *دفتر کهنه*) yazılı olmasına rağmen, Fâtih devrinde mensûh kayd olunan ve dolayısı ile defterlerden hariç olan evkafın vakfiye-i şer'iyesi¹⁵⁰, Bayezid II. devrinde, İbrahim Bey'den mukarrer-nâmesi olanlarla birlikde, eski defterlere istinâden (= *بر موجب دفتر کهنه*) yeni defterlere (= *دفتر جدید*) naklolunmuştur¹⁵¹. Öte yandan, daha İlhânîler, Eredna-oğulları zamanından kalıp, Ürgüb¹⁵², Develü¹⁵³, Kayseriye¹⁵⁴

¹⁴⁹ Bk. *Evkaf Deft.*, nr. 1; *Timâr Deft.*, nr. 58 (*Karaman Vilâyetine âit icmâl Defteri*); nr. 119 (*Konya, Lârende, Beyşehir Livâlarının Timâr icmâl Deft.*); *Maliye Defteri*, nr. 182, 272, 415, 567, 636.

¹⁵⁰ Fâtih'in, emlak ve evkafı nesh edip (= *mensûh*) timârlı sipâhilere dağıtması, ibka olunan vakif ve mülklerden, gelir hissesi (*rusâm-ı örfigge*) olarak *eşkinci* (= asker) istemesi (bk. Ö. L. Barkan, *Mâlikâne-Divânî sistemi*, *THITM*, II, 1932-9, s. 140), hoşnutsuzluk uyandırmış idi. Bununla beraber, vakıf ve emlakın mensûh sayılarak timâra çevrilmesine, bizzât Fâtih âmil olmasına rağmen (bk. H. İnalçık, *Bursa şer'iye sicillerine göre Fâtih Sultan Mehmed'in fermanları, Belleten*, 44. s. 695, vesika nr. 14, s. 702), ülemâ ile devrin müellifleri bundan Karamânî Mehmed Paşa'yı mes'ul tutmuşlardır. Bilhâssa, *«evkaf-ı müslimîni iptal ile emvâl-i mevkuşu mal-ı mevkuştur degü, Beytül-Mâl için zabt eylediği»* söylenen Karamânî Mîmed Paşa ile taraftarı Cem'e karşı Bayezid II i destekleyen şeyhler, ez-cümle, Şeyh Cemâlî-i Halvetî, büyük rol oynamışlardır (bk. Ali, 181^a; Celâleddin Mahmud Hulvî, *Lesmezât*, Üniv. ktp. nr. 1894, 155^b v. d.; Lâmi'i, *Nefehatü'l-Uns*, İstanbul, 1289, s. 580; *Şekayık tre.*, Meedî ef., İstanbul, 1289, s. 285 v. d. Tafsîlât için bk. M. C. Ş. Tekindag, *Karamânî Mehmed Paşa*, *Isl. Ans.*, VII., 588 v. d.). Bütün bunlar, Bayezid II. devrinde tekrar vakfa verilmiş, bir çok vakıfların örfî vergileri de timâra hasredilmiştir, bk. Ö. L. Barkan, *Vakıflar ve temlikler*, I. *Kolonizatör Türk dervişleri ve Zâviyeler*, *Vakıflar Dergisi*, II, 1942, vesika, XV. nr. 564. krş. Ruhî, 170^a.

¹⁵¹ Bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman ve Kayseriye*, s. 1 (*mukarrername-i İbrahim Bey mukarrer buyuruldu*).

¹⁵² وقف زاویه قزق خان مقرر بکتاب امرای ماضی و دفتر کهنه در تصرف
وقف زاویه حمزه بن شیخ جووان وبانی برادرش در قریه قولیاق تابع دولو مقرر
bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman ve Kayseriye*, 107^b. krş.
Evkaf-ı vilâyet-i Karaman, nşr. F. N. Uzluç, s. 53 (nakıstır).

¹⁵³ وقف زاویه حمزه بن شیخ جووان وبانی برادرش در قریه قولیاق تابع دولو مقرر
مکتوب ابراهیم بك || زاویه پهلوغان غازی ازیاران سید غازی در تصرف شیخ احمد فقیه
و حسن فقیه عن اولاد شیخ جووان مقرر بکتاب امرای ماضی و مکتوب ابراهیم
بک و رات سلطان محمد طاب ثراه تابع دولو
bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman*, 107^b, 108^a. krş. *Evkaf-ı vilâyet-i Karaman*, s. 53.

ve Aksaray¹⁵⁵ gibi şehirlerde bulunan zâviye ve Hânkahların vakıflarına âid mektuplar¹⁵⁶ ve Karaman'daki mülkler (=emlâk-i Vilâyet-i Karamân)¹⁵⁷, Osmanlılar tarafından aynen kabul edilmiş, eski timâr ve zeâmetler ise muhâfaza edilmiştir¹⁵⁸.

وقف زاویه احمد چلی کتبخدا ارادنا در قیصریه مشیخت بنام شیخ قاسم¹⁵⁴

مقرر بحکم شریف || وقف خانقاه اردانه در قیصریه مقرر برهوجب دفتر کهنه
Bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman*, 107^b, 103^b; *Evkaf-ı vilâyet-i Karaman*, s. 54.

خانقاه ملک محمود غازی در نفس آتسرا در تصرف اوحدالدین بن حضرت¹⁵⁵
شیخ بابا یوسف || مدرسه زنجیرلو در نفس آتسرا در تصرف مولانا سیدی علی چلی
bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman*; 109^{a-b}.

¹⁵⁶ Bk. *Defter-i evkaf-ı Karaman*, tür. yer.

¹⁵⁷ Nitekim, 882-893 tarihlerinde tanzim edilen *Maliye Defteri'nde* (nr. 567), "ammâ şer'i mektubunda ve İbrahim Bey mukarrernâmesinde tamam kayd olunup Sulton Mehmed hükümünde dahi..." "emr-i âli mucébince tamam-ı mâlikâne mukarrer kılındı..." gibi kayıtlara sık-sık tesadüf edilmektedir, s. 162, 164, 166, 167, 178. Öte yandan, Osmanlılar, köhne defterlerde tesadüf ettikleri muafnâmeleri ibka etmişlerdir. Nitekim, köhne defterlerde mezkûr: "öşr, nuzûl, kobûr ve resm-i agnâm alınmaya ve avârizdan muaf ve müsellemler olalar" kayıtlarını aynen mahâfaza ederek, "mezbûr üzere mukarrernâme verildi" şeklinde şerh vermişlerdir, s. 164, str. 1-4.

¹⁵⁸ Meselâ *İlgin'da*, Hacı Bey b. Samagar, biraderleri Ali Bey, Seydi Bey ve Murad b. Hızır Bey b. Samagar'ın, nihâyet yapalu (= Tatar cemâatleri) ların zeâmet ve timâr (= iktâ) ları, *Aksaray'da* Toyran veled-i Bulargu'nun timârı, aynen muhâfaza edilmiştir, bk. *Maliye Defter*, nr. 567, s. 114, 138, 139, 140, 144.